

KAMBIYO SENETLERİNDE SEBEPSİZ ZENGINLEŞME

*Dr. Hayri Bozgeyik**

GİRİŞ

Türk Ticaret Kanunu'nun kambiyo senetlerine ilişkin hükümleri poliçe esası üzerine kurulmuştur. Kanun, kambiyo senetlerinin ortak olan hükümlerine poliçe başlığı altında yer vermiş; bono ve çek hakkında ise ortak hükümlere yollama yapmakla yetinmiştir (TK. 690, 730). Kambiyo senetlerinde sebepsiz zenginleşmeye ilişkin özel düzenleme poliçe hükümleri arasındaki TK. 644'de yer almaktadır. Çek konusunda TK 730/I b.14 hükmü, çekte sebepsiz zenginleşmeye ilişkin olarak TK. 644'e yollama yapmaktadır. Bu açıdan, TK 644'ün, niteliği göz önünde bulundurulmak koşulu ile, çekte uygulanabilirliği konusunda bir tereddüt yoktur. Bono konusunda ise böyle bir açıklık bulunmamaktadır. Poliçeye ilişkin olmakla birlikte, niteliğine aykırı düşmemek şartıyla bonoya da uygulanacak olan hükümlerin belirtildiği TK. 690. maddede, çekte olduğunun aksine, TK. 644 hükmüne atıf yapılmamış olduğu görülmektedir.

Poliçede hâmilin, kabul eden muhataba ve diğer müracaat borçlularına karşı sahip olduğu talep haklarını kullanabilmesi için, kanunda öngörülen ve müracaat hakkını koruyucu nitelik taşıyan işlemleri belirli ve kısa süreler içinde yapmış olması gerekir. Poliçenin ibrazına ve protesto düzenlenmesine ilişkin olan bu sürelere riayet edilmemesi, hâmilin müracaat hakkından yoksun kalmasına yol açar. Bu gibi hallerde hâmil, herhangi bir nedenle kullanmadığı veya kullanamadığı taleplerinden yoksun kalarak zarara uğramış, buna mukabil borçluların malvarlığında ise sebepsiz bir artış meydana gelmiş olur. Bu sonuç hâmilin kendi kusuru veya ihmali ile gerçekleşmiş olsa bile¹, poliçe hukukunun içerdiği sert şekil kurallarının bir sonucudur. Bu nedenle, sebepsiz zenginleşme talebi, kısa nitelikteki ibraz, protesto ve za-

* İnönü Üniversitesi İİBF Ticaret Hukuku Anabilim Dalı, hbozgeyik@inonu.edu.tr

¹ Poroy, R./Tekinalp, Ü., Kıymetli Evrak Hukuku Esasları, 15.B., İstanbul 2001, s.222 n.387.

manaşımı süreleri içinde hakkını kullanmamış veya elde edememiş olan hâmile, yine poliçe hukuku tarafından tanınmış özel bir imkân niteliğindedir.

Poliçe hukukunun içerdiği sert şekil kurallarının yumuşatılması düşünceyle ve hamilin zararına oluşan maddi hukuka aykırı sonuçların ortadan kaldırılması amacıyla bir çok hukuk sistemi çeşitli düzenlemeler içermektedir. Fransız hukuku, karşılığın devri yolu ile, hâmile, müracaat hakkını kaybetse bile genel hükümler çerçevesinde ileri sürebileceği bir hak tanımakta ve poliçe hukukunun yukarıda anılan niteliğinden doğabilecek hakkaniyete aykırı sonuçları bu yolla gidermeye yönelik hükümler içermektedir. Karşılığın zorunlu (kanuni) devrine yer veren bu sistemde sebepsiz zenginleşme talebi, keşidecinin muhatap nezdinde karşılık tesis etmemesi veya bunun eksik olması gibi bazı istisnai hallere inhisar etmektedir (CC. 116/VI)².

Poliçe hukukunun sert kurallarından doğabilecek haksız sonuçları ortadan kaldırma düşüncesinin etkileri Alman hukukunda da görülmektedir. Kıymetli evrakın temel özelliği olan mücerretliğin özel bir değer taşıdığı bu sistemde, Fransız hukukunun tam aksine, karşılığın hâmile herhangi bir yolla devri kabul edilmemektedir. Bu sebeple, hâmilin poliçeye dayalı sebepsiz zenginleşme talebi Alman hukukunda önemli bir yere sahiptir (WG - Wechselgesetz 89, SchkG - Scheckgesetz 58).

İsviçre ve Türk hukukları ise, bu konuda önemli benzerlikler taşımaktadır. Bu hukuklarda, Alman ve Fransız hukuk sistemlerine nazaran hâmil yararına daha fazla bir koruma tesis edildiği görülmektedir; çünkü, bir yandan karşılığın kanuni ve iradi devri yolları açılmış (OR. 1053, TK. 645), diğer taraftan, özellikle karşılığın geçmediği hallerde ön plana çıkacak olan sebepsiz zenginleşme talebine yer verilmiştir. Alman hukukunda sebepsiz zenginleşme konusunu düzenleyen WG. 89 hükmü, bazı farklarla İsviçre kanun koyucusu tarafından iktibas edilmiş ve orada 1 Temmuz 1937'de yürürlüğe girmiştir (OR. 1052). Türk hukukunda ise, 1926 tarihli ETK döneminde poliçede sebepsiz zenginleşme ile ilgili olarak kanunda özel bir düzenleme veya sebepsiz zenginleşme ile ilgili olarak Borçlar Kanunu'nda yer alan genel hükümlere yapılmış her hangi bir atıf yer almamaktadır. Sebepsiz zenginleşme talebine ilişkin düzenleme 1 Ocak 1957 tarihinden itibaren yürürlüğe giren kanunda yer almaktadır (TK. 644). Değişikliğin kaynağı OR. 1052 hükmüdür³; ancak yapılan bu iktibasta bazı farklar bulunmaktadır.

² Poroy/Tekinalp, s.221 n.386.

³ Cenevre Yeknesak Kanunu'nun saklı tutması nedeniyle (Ek. II), poliçede sebepsiz zenginleşmeye ilişkin düzenlemeler değişik hukuk sistemlerine farklı şekillerde yansımıştır, bkz. Tekil, F. Kıymetli Evrak Hukuku, İstanbul 1994, s.99.

Uygulamada daha çok bono ve çek kullanılmakla ve kambiyo senetlerinde sebepsiz zenginleşmeye ilişkin sorunlar da genellike bunlara hakkında ortaya çıkmakla birlikte, çalışmamızda, TK. 644'ün poliçeyi esas alan ifade biçimi çoğu zaman tercih edilmiştir. Bu noktada, poliçeye ilişkin olarak dile getirilse bile, aynı sorun ve çözüm tarzları ile görüşlerin, niteliklerine uygun olmak üzere diğer kambiyo senetlerini de kapsadığı belirtilmelidir.

Bu makalede, kambiyo senetlerinde sebepsiz zenginleşme talebinin hukuki niteliği, özellikleri, kaynağı, tarafları ve şartları incelenecek; poliçe hükümleri arasında yer alan TK. 644 hükmünün uygulama alanı belirlenerek bunun bütün kambiyo senetlerine uygulanacak nitelikte olduğu ortaya konulacak; özellikle, TK. 690'daki atıf eksikliği nedeniyle hükmün bonoya uygulanabilirliği doktrin ve uygulamanın ışığı altında tartışılacaktır. Talebin hukuki niteliği belirlenirken, ana hatlarıyla, genel hükümlerdeki sebepsiz zenginleşme talebi ile mukayese edilecektir. Ayrıca, söz konusu talebe ilişkin zamanaşımı süresi ile, sebepsiz zenginleşme davalarında yetkili ve görevli mahkeme belirlenmeye çalışılacaktır. Konu ile ilgili olarak Türk Hukukunda yer alan düzenlemeler, Yargıtay uygulaması ve doktrin Alman ve İsviçre Hukuk sistemleri ile karşılaştırmalı olarak ele alınacaktır.

I. HUKUKİ NİTELİĞİ

Sebepsiz zenginleşme talebi, poliçeden doğan hakkın, bunun korunması ve/veya kullanılması için gereken işlemlerin yapılmaması nedeniyle düştüğü (TK. 642) veya zamanaşımına uğradığı (TK. 661) hallerde, senet borçlusu nezdinde oluşan sebepsiz zenginleşmeye yönelik olarak, poliçe alacağını elde edemeyen ve bu nedenle malvarlığında hakkaniyete aykırı bir değer kaybı oluşan hâmile, yine poliçe hukuku tarafından tanınmış olan yeni bir haktır⁴. Bu özelliği ile sebepsiz zenginleşme talebi, poliçeye dayalı müracaat

⁴ **Guhl, T./Koller, A./Druey, J. N.**, Das Schweizerische Obligationenrecht, 8. Aufl. Zürich 1991 -Nachdruck 1995, s.850; **Baumbach, A./Hefermehl, W.**, Wechselgesetz und Scheckgesetz, 22.A., München 2000, 89/1 s.412; **Kemmann, E.**, Der Einfluß zivilrechtlicher Forderungen und Verbindlichkeiten auf den Wechselbereicherungsanspruch nach Art. 89 WG, WM 1969, s.1030, s.1030; **Canaris**, Wechselbereicherungsanspruch, WM 1977, s.34 vd.; **Bülöw, P.**, Wechselbereicherung und Gesamt-Schuld, WM 1990, s.2101; **Bydlinski, M.**, Wechselbereicherungsanspruch auch zwischen den Parteien des Grundgeschäfts, JBl 1985 s.528; **Jacobi, E.**, Wechsel- und Scheckrecht, Berlin 1955, s.697; **Poroy/Tekinalp**, s.222 n.387; **Burkhardt, H.**, Das Wechsel- und Scheckrecht, Allgemein verständliche Darstellung, Flensburg 1958, s.81; **Kınacıoğlu, N.**, Kıymetli Evrak Hukuku, 5.B., Ankara 1999, s.229. "TTK.nun 644. maddesinde düzenlenmiş bulunan sebepsiz iktisap davası kambiyo hukukuna dayalı bir dava çeşididir", 11. HD. 27.10.1998, 5470/7225 (İBD - İstanbul Barosu Dergisi, Mart 1999, s.224; **Moroğlu, E.**, Notlu İçtihatlı Türk Ticaret Kanunu ve İlgili Mevzuat, İstanbul 2001, s.538); 11.HD. 5.7.1984, 3061/3867 (YKD. 1984 C.10 S.10 s.1528);

hakkını tamamlayıcı bir nitelik arz etmekte ve poliçe talebinin geliştirilmiş şeklini oluşturmaktadır (TK. 644)⁵.

Poliçeye dayalı müracaat hakkının düştüğü veya zamanaşımına uğradığı hallerde, hâmilin, alacağını elde etmek üzere sebepsiz zenginleşme hükümlerinden yararlanması gerekir. Bu talebe ilişkin yasal düzenlemenin temelinde, kambiyo senetleri hukukunun kendine özgü sınırlayıcı yapısı, bu alanda sürelerin özellikle kısa tutulması ve taleplerin kullanılmasına ilişkin usulün kuvvetli şekilci bir yapı arz etmesi biçiminde görülen sertliğe bağlı olarak ortaya çıkan maddi hukuka aykırı sonuçların hakkaniyet ölçüleri içinde dengelenmesi ile haksız bir şekilde oluşan servet kaymalarına engel olma düşüncesi yer almaktadır⁶.

TK. 644, kambiyo senetlerine uygulanması gereken özel hüküm niteliğinde olduğundan, genel hükümler, ancak buna dair şartların oluşmaması halinde boşluk doldurucu hükümler olarak uygulanma yeteneğine sahiptir⁷. Poliçe hukukunda yer alan sebepsiz zenginleşme talebi

11.HD. 26.4.1999, 1329/3234, 3.5.1999, 1590/4342 (kararlar: **Poroy/Tekinalp**, s.222 n.387); BGH 91 s.1910, 3 s.238; Hamm NJW-RR (NJW-Rechtsprechungsreport Zivilrecht) 1992 s.501 (**Baumbach/Hefermehl**, 89/1 s.411).

5 **Canaris**, s.38. Poliçede sebepsiz zenginleşme ve illiyet ilişkileri hk. bkz. aynı yazar s.35; **Lang, J.M.**, Wechselrecht und Abstraktionsdogma: eine Untersuchung zu den Wirkungen von Einreden aus dem Grundgeschäft gegenüber der Wechselforderung des ersten Nehmers, Frankfurt 1989, s.2 vd. Sebepsiz zenginleşme talebinin tarihi gelişimi hk. bkz. **Stranz**, 89/1 s.422.

6 **Canaris**, s.37; **Poroy/Tekinalp**, s.233 n.270; **Öztañ, F.**, Kıymetli Evrak Hukuku, 2. Bası, Ankara 1997, s.905, 931; **Jacobi**, s.697; **Hueck, A./Canaris, C. W.**, Recht der Wertpapiere, 12. Aufl., München 1986, s.155.; **Boerner, F.**, Der Wechselrechtliche Bereicherungsanspruch, 1.Aufl. Baden-Baden, 1993, s.12; **Wessing, K.**, Der Wechselbereicherungsanspruch, Aachen 1995, s.4; **Kettling, W.D.**, Der Wechselbereicherungsanspruch und der Einfluß der Wechselentkräftigung auf die zugrunde liegenden Kausalverhältnisse, München 1963, s.6; **Kemmann, E.**, Der Einfluß zivilrechtlicher Forderungen und Verbindlichkeiten auf den Wechselbereicherungsanspruch nach Art. 89 WG, WM 1969, s.1030, s.1030; **Goll, W.**, Wechselbereicherungsanspruch, Mannheim 1933, s.4; **Baumbach/Hefermehl**, 89/1 s.411 vd.; **Arslanli, H.**, Ticari Senetler, 3. Bası, İstanbul 1954, s.155; **Şimşek, E.**, Kambiyo Senetlerinde Haksız İktisap, Batider 1977 C.IX S.2 s.349, s.351; **Domanic, H.**, Kıymetli Evrak Hukuku ve Uygulaması, Türk Ticaret Kanunu C.IV, İstanbul 1990, s.354; **Kınacıoğlu**, s.229; **Özkan, Ö.**, Poliçede Sebepsiz Zenginleşme Davası, Prof. Dr. Erdoğan Moroğlu'na 65. Yaş Günü Armağanı, İstanbul 1999, s.507, 517.

7 Genel hükümlerin (BK. 61-66) poliçede sebepsiz zenginleşmeye doğrudan uygulanamayacağı yönünde bkz. **Karayalçın, Y.**, Ticaret Hukuku C.III Ticari Senetler Ankara 1970, s.333; **Öztañ, F.**, s.905; **Kınacıoğlu**, s.230; **Baumbach/Hefermehl**, 89/1 s.412; **Jaggi, P./Druey, J.N./von Greyerz, C.**, Wertpapierrecht unter besonderer Berücksichtigung von Wechsel und Check, Basel-Frankfurt a.M. 1985, s.249 vd.; **Bauer, T.**, in: Kommentar zum Schweizerische Privatrecht, Bd. II, Obligationenrecht, Basel-Frankfurt 1994, 1052/4

ile genel hükümlere dayanan sebepsiz zenginleşme talebi (BK. 61-66)⁸ arasında sadece isim benzerliği vardır⁹. TK. 644'de yer alan talep, genel hükümlerde düzenlenen sebepsiz zenginleşme ilkelerine dayanmadığı gibi, onun bir türü olarak da nitelendirilemez. Bu iki talep arasındaki farkları şu şekilde sıralamak mümkündür¹⁰:

s.2081; **Özkan**, s.513 vd. Aynı yöndeki görüşler, 11.HD. 27.1.1984 5921/327 sayılı karara ekli karşı oy yazısında **Eriş** tarafından da dile getirilmekte ve her iki düzenlemenin hukuki unsurları ile kabul edilme gerekçelerinin farklı olduğuna dikkat çekilmektedir, **Eriş**, s.506. Genel hükümlerin, TK. 644'ün kabulünden önceki ETK. döneminde poliçede sebepsiz zenginleşme durumları için uygulanabileceği yönünde bkz. **Arslanlı**, s.157. Yargıtay kararlarına yansıyan "TTK. 644. maddesinde zikredilen sebepsiz iktisabın MK. (BK) da bahsi geçen sebepsiz iktisaptan farklı bir hukuki müessese olduğunu gösteren açık hüküm mevcut olmadığı", 11.HD. 27.1.1984 5921/327 (**Eriş**, G., Açıklamalı İçtihatlı Türk Ticaret Kanunu, C.II, Kıymetli Evrak ve Taşıma, Ankara 1988, s.504 vd.) görüşü kabul edilebilir nitelikte değildir. Sebepsiz zenginleşmeye uygulanacak zamanaşımı sürecinin tartışıldığı Yargıtay kararında dile getirilen bu görüşte, TK. 644'de yer alan talebin Borçlar Kanunu'nda düzenlenen talepten bir farkı olmadığı açık olarak dile getirilerek, bunların birbiri yerine ikame edilebileceği görüşü de savunulmaktadır. Bunun, özellikle, poliçeye ilişkin hükümlerin genel nitelikteki sebepsiz zenginleşme hallerine uygulanması varsayımında hukuki dayanaktan ne derece yoksun kalacağı açıktır. Alman hukukunda §812 BGB vd. yer alan genel hükümlerinin poliçede sebepsiz zenginleşme talebi hakkında uygulanamayacağı yönünde bkz. BGH 3 238 (**Baumbach/Hefermehl**, 89/1 s.411). Bu konuya ilişkin değerlendirme için bkz. **Canaris**, s.45.

8 Genel hükümlere göre sebepsiz zenginleşme talebi konusunda geniş bilgi için bkz. **Guhl, T./Merz, H./Koller, A.**, in: **Guhl/Koller/Druey**, Das Schweizerische Obligationenrecht, 8. Aufl. Zürich 1991 -Nachdruck 1995, s.204 vd.; **von Tuhr, A.** (çev. C. Edege), Borçlar Hukuku C.1-2, Ankara 1983, s.415 vd. **Reisoğlu, S.**, Borçlar Hukuku Genel Hükümler, 11.B., İstanbul 1997, s.209 vd.; **Yavuz, N.**, Uygulamada Sebepsiz İktisap (Nedensiz Edinim), Ankara 1998, s.668 vd. Ayrıca, bkz. **Öz, T.**, Sebepsiz Zenginleşme, İstanbul 1990; **Reisoğlu, S.**, Sebepsiz İktisap Davasının Genel Şartları, Ankara 1961.

9 Genel hükümler ile poliçede sebepsiz zenginleşme talebi arasında amaç ve hukuki nitelik farkına rağmen uygulamada tereddüt gösterilmesinin önemli bir sebebinin bu isim benzerliğinde kaynaklandığı yönünde, bkz. **Eriş**, s.497. 19. HD. 26.11.1999 tarih ve 7038/7159 sayılı kararında, BK'da düzenlenen sebepsiz zenginleşme ile TK'daki sebepsiz zenginleşme arasında "mahiyet farkı, ancak amaç birliği" bulunduğu gerekçesi ile, TK. 644'den doğan talebin zamanaşımı konusunda BK. 60 hükmünü uygulamıştır (**Poroy/Tekinalp**, s.223 n.387).

10 Bu konuda yapılan bazı mukayeseler için bkz. **Guhl/Koller/Druey**, s.851; **Özkan**, s.905; **Poroy/Tekinalp**, s.222 n.387; **Meier-Hayoz, A./Crone, H.C.**, Wertpapierrecht, Bern 1985, s.215; **Jäggi/Druey/v.Greyerz**, s.248; **Karayalçın**, s.333; **Bauer**, 1052/2 s.2081; **Özkan**, s.513 vd.; **Sedatis, L.**, Einführung in das Wertpapierrecht, Berlin-New York 1988, s.67 Rdn.117; **Preiese, J./Rebentrost, F.**, Kommentar zum Wechselgesetz, Iserlohn 1949, 89/16; **Stranz, M.**, Wechselgesetz, 14. Aufl., Berlin 1952, 89/10 s.425, 89/17 s.428; **Baumbach/Hefermehl**, 89/1 s.411; **Tekil**, s.89; **Kınacıoğlu**, s.230; **Canaris**, s.36-37, 45; **Hueck/Canaris**, s.156; **Zöllner, W.**, Wertpapierrecht, 14.Aufl.

a) Genel hükümlerde yer alan sebepsiz zenginleşme talebi, başkasının zararına zenginleşen kimsenin, bu zenginleşmede haklı bir nedene dayanmaması şartını gerekli kılar (BK. 61/I). Poliçede ise, borçlunun bu anlamda haksız zenginleşmesi gerekmez. TK. 644'de yer alan talebin kullanılabilmesi için hakkaniyete aykırı bir malvarlığının mevcudiyeti yeterlidir¹¹.

b) Zenginleşen ve fakirleşen malvarlıkları arasındaki mamelek kayması (malvarlıklarının yer değiştirmesini), genel hükümlerde yer alan sebepsiz zenginleşme talebinin temel unsuru niteliğindedir. Oysa, TK. 644 kapsamında yapılan taleplerde böyle bir şart aranmaz. Genel hükümlerde, zenginleşmenin *sebepsiz* ve *haksız* olması ile *başkasının malvarlığından geçmesinin* temel unsurları oluşturmasına karşılık, poliçede sebepsiz zenginleşmede, aşağıda açıklanacağı üzere, *bazı senet borçlularının zenginleşmesi* ve *hâmilin zararının mevcudiyeti* yeterli olmakta; bu kimselerin malvarlıkları arasında bir unsurun *yer değiştirmesi* ve *borçlunun zenginleşmesinin haksız olması* gerekmemektedir.

c) Poliçede sebepsiz zenginleşmenin tespiti için aranan iki temel kriter olan *hakkın düşmesi* veya *zamanaşımına bağlı olarak talep edilemez hale gelmesi* hususları, genel hükümlerdeki sebepsiz zenginleşme talebinde yer almamaktadır.

d) Poliçedeki sebepsiz zenginleşme talebinde zenginleşenin, her zaman için kendisine karşı hâmilin sahip olduğu haklar düşmüş veya zamanaşımına uğramış bir poliçe borçlusu olmasına karşılık, sebepsiz zenginleşmeye dair genel hükümlerde taraflar arasında böyle bir ilişki aranmamaktadır.

e) TK. 644'e dayanan talep hakkı, sebepsiz zenginleşmenin oluşmasına kendi ihmali, kusuru veya rızası¹² ile sebep olsa bile hâmile tanınmakta iken, böyle bir ihtimal genel hükümlerde yer alan düzenlemenin niteliğine uygun değildir.

II. KAYNAĞI

Poliçede sebepsiz zenginleşme talebinin kaynağı konusunda doktrinde yer alan birinci görüş (*Klasik Doktrin*), bu talebin, hâmilin poliçeden dolayı sahip olduğu, ancak müracaat hakkının kaybedilmesi veya zamanaşımına

München 1987, s.141; Bydlinski, s.528; Şimşek, s.349 vd.; Eriş, s.497 ve 11.HD. 27.1.1984 5921/327 sayılı karara ekli yazara ait karşı oy yazısı (aynı yazar, s.506 vd).

¹¹ Poroy/Tekinalp, s.223 n.387.

¹² Bir hakkın iradi kaybı pratik bakımdan söz konusu olmaz ise de, böyle bir varsayımda bile hak sahibinin, örneğin işlerine gereken özeni göstermediğinden ihmali ile veya temsilcisi tarafından gerekli işlemlerin yapılmamasına rıza göstererek poliçeden doğan haklarını kaybetmesi ve hakların zamanaşımına uğraması söz konusu olabilir.

uğraması yüzünden kaybettiği asıl talebinin bakiyesi olduğu yönündedir (*Bakiye Teorisi*)¹³.

Doktrinde hâkim olan görüş ise, poliçede sebepsiz zenginleşme talebi için, genel hükümlerle örtüşmeyen ve kendine özgü niteliklere sahip olan bir sebepsiz zenginleşme talebinin bulunduğunu kabul etmektedir. Buna göre, kanunda yer alan “*keşideci ve poliçeyi kabul etmiş olan muhatap hâmilin zararına ve sebepsiz olarak iktisap etmiş oldukları meblağ nispetinde ona karşı borçlu kalırlar*” ifadesi, sebepsiz zenginleşme talebinin “poliçe talep hakkının bakiyesi” olarak nitelendirilebilmesi için yeterli değildir. Zira aynı hüküm içinde sebepsiz zenginleşme talebi için poliçe haklarının düşmüş olmasından da söz edilmektedir. Düşen bir hakkın *bakiye* olarak devam etmesi ise düşünülemez. Borçlunun poliçe sorumluluğu, zamanaşımı veya hakkın düşmesine rağmen *Görünüşte Borçluluk Teorisine* göre devam etmekte; *Bakiye Teorisi*, sebepsiz zenginleşme talebinin hukuki niteliği bakımından bir açıklık içermediği gibi, hükmün temel kavramlarla ilişkisini ve *ratio legisini* açıklayamamaktadır¹⁴.

Hâkim görüş doğrultusunda bizim de kanaatimiz, sebepsiz zenginleşme talebinin, poliçe haklarının düştüğü veya zamanaşımına uğradığı anda, poliçe borçlularının malvarlığında oluşan ve sebepten yoksun olan bir zenginleşmeye bağlı olarak ortaya çıkan yeni bir hak olduğu yönündedir. Bu hak, zamanaşımına uğrayan veya düşen eski poliçe talebinden farklı olup onun devamı niteliinde değildir Bu talebin, zamanaşımına uğrayan veya düşen bir poliçe talebini gerekli kılması, onun, “poliçe hakkının bakiyesi” şeklinde nitelenmesini haklı göstermez.

III. UYGULAMA ALANI

TK. 644’de yer alan düzenleme, TK. 730’da yer alan atıf ve uygulama özellikleri göz önünde bulundurulmak suretiyle çekler hakkında da geçerlidir¹⁵. Ancak, bu hükmün bonolara uygulanıp uygulanmayacağı konusunda açıklık yoktur. Aynı durum mehz kanun hükmü (OR. 1052) açısından da söz konusudur. TK. 690’ın TK. 644’e atıf yapmaması nedeniyle, bazı Yargıtay kararlarında

¹³ Priese/Rebentrost, 89/3 s.200; Sedatis, s.67 Rdn.117; Stranz, 89/2 s.423; Goll, s.4 vd.; Kınacıoğlu, s.230; Boerner, s.35.

¹⁴ Canaris, s.36; Hueck/Canaris, s.156; Bülow, P., Heidelberger Kommentar zum WechselG ScheckG und AGB, 3.A., Heidelberg 2000, 89/1 s.360; Bauer, 1052/3 s.2081; Baumbach/Hefermehl, 89/3 s.411-412; Öztan, s.907.

¹⁵ 19.HD. 26.10.1998, 5126/6361; 24.3.2000, 102/2095; 28.3.2000, 85/2231; 30.3.2000, 316/2313 (kararlar yayınlanmamıştır).

TK. 644'ün bonolara uygulanamayacağı¹⁶, bazı kararlarda ise söz konusu hükümlerin bonolara da uygulanabileceği kabul edilmektedir¹⁷. Yargıtay 11. Hukuk Dairesinin. 27.1.1984 tarih ve E.5921 K.327 sayılı karardaki karşıoy yazısında¹⁸, Yargıtay'ın TK. 644'ün bonolara uygulanamayacağı yönündeki görüşünden döndüğü ifade edilmekle ve sonradan verilmiş bazı kararlar da bu tespiti doğrulamakla birlikte, Yargıtay Hukuk Genel Kurulu yeni bir kararında, Yüksek Mahkemenin konuya olumsuz yöndeki yaklaşımını teyit etmektedir¹⁹. Kararda, TK. 730'da çekler için m.644 hükmünün uygulanmasına ilişkin atıf yapıldığı, bonolar için ise böyle bir atıfta bulunulmadığı gerekçesine dayanılmakta, ancak, yine açık bir atıf yapılmamış olmakla birlikte, bono hâmilinin BK. 61 vd. hükümleri uyarınca bonoyu düzenleyene karşı sebepsiz zenginleşme talebine sahip olduğu kabul edilmektedir.

Doktrinde hâkim olan görüş ise, TK. 644 hükmünün bonolara uygulanabileceği yönündedir²⁰.

¹⁶ 11.HD. 19.1.1971, 3384/249 (11.HD. 27.1.1984 5921/327 sayılı kararda ait karşı oy yazısı içinde (Eriş, s.507)); 11.HD. 25.12.1973, 4749/5190 (İBA).

¹⁷ 11.HD. 10.11.1986, 5414/5853 (Eriş, s.510-511) ve bu karar için yapılan karar düzeltme talebinin reddine ilişkin 11.HD. 6.2.1987, 524/571 (Eriş, s.511) sayılı kararlarda özel daire, kaynağını bir bononun oluşturduğu talebi başka gerekçelerle reddetmekle, TK. 644'ün bonolara da uygulanabileceğini zımnen kabul etmiştir. Aynı yönde, HGK. 29.6.1994 39/484 (İBA); 11.HD. 27.1.1984 5921/327 (Eriş, s.504 vd.); 11. HD. 3.5.1999, 1590/4342 (Poroy/Tekinalp, s.222 n.387).

¹⁸ Eriş, s.504 vd.

¹⁹ "Çeklerle ilgili 730. maddede, sözlü edilen 644. maddeye göndermede bulunulmuş olmasına karşın, bonolara dair 690. maddede böyle bir atıfta bulunulmamış ise de, gerek doktrinde ve gerekse Yargıtay'ın istikrarlı uygulamasında, bono hâmilinin, Borçlar Kanununun 61 ve devamı maddeleri uyarınca nedensiz zenginleşme hükümlerine göre keşideciye müracaat edebileceği kabul edilmekte ve özellikle doktrinde 690.maddede, 644.maddeye göndermede bulunulmamış olmasının makul bir izahının yapılamayacağı vurgulanmaktadır", HGK 28.3.2001, 230/310 (yayınlanmamış).

²⁰ Karayalçın, s.348-349; Domaniç, s.485 vd.; Poroy/Tekinalp, s.222 n.387. Yazarlar, TK. 644 hükmünün kambiyo senetlerine uygulanan genel bir hüküm niteliğinde olduğunu dile getirmektedir. Ayrıca bkz. Goldschmidt, R., Die Rechte des Wechselnehmers auf die Deckungsforderung im neuen schweizerischen und italienischen Wechselrecht, Basel 1939, s.103-104; Özkan, s.526; Öztan, s.920-921, 1021. Yazar, bu konuda öncelikle Yargıtay ve Doktrindeki çoğunluk görüşü paralelinde TK 644'ün bonolara da uygulanması gerektiğini savunmakta ve şu ifadeleri kullanmaktadır: "Türk Ticaret Kanunu'nun 690'uncü maddesinde 644'üncü maddeye atıf yapılmamış olmasına rağmen, bonoyu düzenleyen hakkında da, sebepsiz zenginleşme esaslarının uygulanması gerekir. Ayrıca, bu noktada unutulmamalıdır ki, "bir bonoyu tanzim eden şahıs, tıpkı poliçeyi kabul eden muhatap gibi mesuldür" (TTK 691)", s.920-921. "...sebepsiz iktisaba yönelik 644'üncü maddenin bunlara -bonolara- uygulanacak hükümler arasında zikredilmemesinin makul bir izahını bulmak mümkün değildir... Poliçede ikinci derecede sorumlu bulunan keşide-

Kanaatimizce, bonoyu düzenleyen kimsenin hukuki durumu, kabul eden muhatap ile aynı niteliktedir (TK. 691/İ). Söz konusu kimse de, bedeli aldığı ve karşılık yükümü olmadığı takdirde sebepsiz bir şekilde zenginleşmiş olmaktadır. Örneğin L'nin (*lehdar*), yaptığı satış karşılığında D'den (*bonoyu düzenleyen*) bir bono aldığı ve bunun C1 ve C2'den (*cirantalar*) geçerek H'ye (*hâmil*) intikal ettiği ve hâmilin müracaat hakkının düştüğü veya zamanaşımına uğradığı bir durumda, D sebepsiz zenginleşmiş olacaktır. Bu nedenle, zamanaşımına uğramış veya müracaat hakkı kaybedilmiş olan poliçelerde kabul edene ve keşideciye karşı sebepsiz zenginleşmeye yönelik talep hakkı tanındığı gibi, poliçeyi kabul eden muhatap gibi sorumlu olduğu kanunda açıkça ifade edilen, *bonoyu düzenleyen kimseye* de aynı gerekçeyle başvurmak mümkün olmalıdır. TK. 644'ün bonolara uygulanabilirliği konusundaki tereddüt ve olumsuz yaklaşımda, kanunun iç atıflarındaki hatanın önemli rolü vardır. TK. 690 atfı ile poliçeye ait bir çok hükmün, özellikleri dikkate alınmak suretiyle bonolara da uygulanacağını öngörülmesine mukabil bu atıflar arasında TK. 644 hükmüne yer verilmemesinin geçerli bir sebebi bulunmamaktadır. Sebepsiz zenginleşme bono ilişkisini de kapsayan bir vakıa olduğu halde, Yargıtay, atıf sorununu çözerek TK. 644'ün bonolara da uygulanacağına hükmetmek yerine, aynı kategoriye giren senetlerden olan bonoyu diğer ikisinden ayırmış; poliçe ve çeke poliçe hükümlerinin uygulanacağını kabul etmekle birlikte bonoya Borçlar Hukukunda yer alan genel hükümlerin uygulanacağı görüşünü benimsemiştir.

IV. ŞARTLARI

A. Müracaat Hakkının Düşmesi veya Zamanaşımına Uğraması

Poliçede sebepsiz zenginleşme talebi, kanunda öngörülen, hakkı koruyucu nitelikteki poliçe işlemlerinin zamanında veya hiç yapılmaması nedeniyle müracaat hakkının *düşmesi* (TK. 642) veya *zamanaşımına uğraması* (TK. 661) sebeplerine dayanır. Senedin kaybolması veya başka bir sebeple hakkın kullanılmaması gibi diğer sebepler hükmün uygulanmasına esas teşkil etmez²¹.

Poliçede sebepsiz zenginleşme talebinin kullanılmasına imkân veren haller kanunda sınırlayıcı nitelikte sayılmakla birlikte, doktrinde, bu talebin başka sebeplere de dayanabileceği görüşü dile getirilmektedir:

cinin haksız iktisapları dahilinde dava olunabilmesine karşılık, bonoda senedi tanzim edenin sebepsiz iktisap iddiasıyla dava edilememesi tam bir çelişkidir...”, s.1021. Öte yandan, aynı yazarın aksi görüşü dile getirdiği de görülmektedir. Buna göre: “Türk Ticaret Kanunu'nun 644'üncü maddesinin bonolar hakkında uygulanması mümkün değildir (TTK 690); buna karşılık, emre yazılı havaleye (TTK 738) ve çeke (TTK 730/İ/14) uygulanması mümkündür”, s.912.

21 Bauer, 1052/11 s.2083.

Karayalçın, TK. 644'de yer alan «..olsa bile»²² ifadesine dayanarak, kanunda sayılan bu iki hal dışında başka sebeplerle de, örneğin kabul edilmemiş bir poliçenin kaybedilmesi halinde de sebepsiz zenginleşmenin söz konusu olabileceğini görüşünü benimsemektedir²³. Yazar, bu yolla, kabul edilmemiş bir poliçenin kaybolması halinde, senet kabulü içermediğinden ve iptal kararı ile de müracaat borçlularına başvurmak mümkün olmadığından kötüleşen hâmilin durumunun düzeltilmesinin mümkün olacağını dile getirmektedir²⁴.

Domaniç, TK. 644'de yer alan durumlara ek olarak, poliçedeki bir imzanın muteber olmaması halinde de sebepsiz zenginleşme davasının ikame edilebileceğini kabul etmektedir²⁵. Yazar, bu sebebin TK. 644 hükmünden anlaşılmadığını kabul etmekte ve “senedin poliçe karakterini haiz olmaması” veya “senet tam bir poliçe olmakla beraber, herhangi bir sebeple, bazı imzaların sahiplerini bağlamaması” hallerinde de hâmilin kambiyo hukukuna göre poliçeye dayanma imkânı olmayacağından sebepsiz zenginleşme hükümlerini çıkar yol olarak göstermektedir. Aynı yazara göre, senet metninden anlaşılan veya senedin hükümsüzlüğüne yönelik olan defilerin varlığı (TK. 571, 599) veya keşideci yahut muhatabın ehliyetsiz olmaları halinde, poliçe geçerli bir kambiyo senedi olarak mevcut olmayacak, dolayısıyla hiç kimse poliçe hukuku çerçevesinde yükümlü veya hak sahibi olamayacak; kambiyo senedi mevcut olsa bile, ehliyetsiz imzalar sahiplerini ilzam kuvvetini haiz bulunmadığından, hâmil poliçeye dayanarak birinci halde hiç kimseye, ikinci halde ise ehliyetsiz olan kimselere müracaat imkânını elde edemeyecek, bu durumda, hâmilin zararlarını gidermek için sebepsiz zenginleşme hükümleri çözüm olabilecektir. Buna göre hâmil, “poliçeyi eline geçirmek için ödemiş olduğu karşılığı veya bu karşılığın karşılığını teşkil eden kıymeti, ya haksız fiil sebebine (hile veya kasıt yahut kusur olduğu takdirde) veya karşılıksız mal iktisabı hukukî sebebine dayanarak sağlama ve elde etme hakkına sahiptir. Hâmilin haksız fiil (BK. 41) sebebine dayanabilmesi için haksız fiil failinin bir değer kazanması şart değilse de, sebepsiz iktisap iddiasında bulunabilmesi için davalının

22 TK. 644/1 hükmünün tamamı: “Keşideci ve poliçeyi kabul etmiş olan muhatap, (Müruru-zaman sebebiyle veya senede dayanan hakların muhafazası için kanun hükmünce yapıl-ması gerekli muamelelerin ihmal edilmiş bulunması dolayısıyla poliçeden doğan borçları düşmüş olsa bile) hâmilin zararına ve sebepsiz olarak iktisap etmiş oldukları meblağ nis-petinde ona karşı borçlu kalırlar”.

23 *Karayalçın*, s.340.

24 *Karayalçın*, s.373.

25 *Domaniç*, s.355; *Karayalçın*, s.340 dn.22; *Özkan*, s.519, 522.

malvarlığında poliçenin devri sebebiyle bir haksız artmanın varlığı şarttır (TK. 644; BK. 61-63)”.

Kanaatimizce, sebepsiz zenginleşme talebinin genişletilmesi amacıyla kanunda yer alan «olsa bile» ifadesinden hareket edilmesi yanlış sonuca götürmektedir. Zira bu ifade, zenginleşmenin ortaya çıkma yöntemini çeşitlendirmek için kullanılmaya elverişli olmadığı gibi, talebin zamanaşımı ve hakkın düşmesi yanında başka sebeplere dayanabileceğini de vurgulamamaktadır. Kanun koyucunun bu ifade tarzını ihtiyar etmesinden, maddede geçen sebepleri sınırlayıcı biçimde saydığı sonucunun çıkarılması da imkânsızdır. Bu sebeple, söz konusu ifadenin, *hakkın zamanaşımına uğramış veya düşmüş olmasına rağmen sebepsiz zenginleşme hükümlerine istinaden talep edilebileceği* vurgusunu içerdiği ve anılan sebeplerin genişletilmesi için dayanak niteliğinde olmadığı, poliçede sebepsiz zenginleşme talebine sahip olmayan veya kambiyo hukukunun aradığı şartları içermeyen taleplerin genel hükümlere istinaden kullanılabilmesi sonucu ortaya çıkmaktadır.

Hâmilin, “senedin poliçe karakterini haiz olmaması” veya “senetteki imzaların sahibini bağlamaması” hallerinde de sebepsiz zenginleşme talebini kullanabileceği yönünde, Domaniç tarafından ileri sürülen görüş ise bu talebin temel niteliklerine ters düşmektedir. Zira TK. 644’de düzenlenen sebepsiz zenginleşme talebi, zamanaşımının gerçekleştiği veya hakkın düştüğü anda mevcut ve geçerli bir poliçeyi ve bunun içerdiği geçerli bir poliçe talep hakkını zorunlu olarak gerektirmektedir²⁶. Dolayısıyla, evrakın kambiyo senedi niteliği taşımadığı hallerde hâmile ait bir poliçe hakkından söz edilemeyeceğinden²⁷, mevcut olmayan bir hakkın düşmesi ve buna bağlı olarak borçlunun sebepsiz zenginleşmesi durumu da ortaya çıkmayacaktır. Hâmil tarafından kendisine yöneltilen talebin borçlu tarafından TK. 571 ve 599’a göre engellenmesi mümkün olduğunda sebepsiz zenginleşme talebi yapılamayacaktır²⁸. Zira, hâmile karşı borçlu tarafından senedin hükümsüzlüğüne ilişkin olan bir definin ileri sürülmesi mümkün olduğu hallerde, poliçe kambiyo senedi niteliğini haiz değildir. Böyle bir senedi alan

26 **Poroy/Tekinalp**, s.222 n.387; **Öztaş**, s.912; **Kınacıoğlu**, s.231; **Özkan**, s.524. Sebepsiz zenginleşme hükümlerinden yararlanabilmek için senedin (çek) kanuni unsurları taşımasının şart olduğu yönünde, bkz. 11.HD. 26.4.1999, 1329/3234 (**Poroy/Tekinalp**, s.222 n.387).

27 Bu husus yazar tarafından da dile getirilmekte ve böyle bir durumda hiç kimsenin “poliçe hukuku çerçevesinde yükümlü veya hak sahibi” olamayacağı vurgulanmaktadır, bkz. **Domaniç**, s.355.

28 **Öztaş**, s.912; **Kınacıoğlu**, s.231; **Özkan**, s.518.

hâmilin, sebepsiz zenginleşme hükümleriyle doğrudan bir kambiyo hukuku himayesine mazhar kılınamayacağı açıktır. Kaldı ki, bu görüş doğrultusunda, sebepsiz zenginleşme davasının hangi süre içinde açılacağı da belirsizleşmektedir. Zira bu görüş benimsendiğinde, sebepsiz zenginleşme davasının hâmilin, senedin veya imzaların geçersizliğini öğrendiği herhangi bir anda açılabilmesini kabul etmek de gerekecektir²⁹. Oysa, hâmilin “sebepsiz iktisap iddiasında bulunabilmesi için davalının malvarlığında poliçenin devri sebebiyle bir haksız artmanın varlığının şart” olduğunu kabul etmekle birlikte, konu ile ilgili böyle bir ihtimale ileri sürülen görüş çerçevesinde değinilmemektedir³⁰. Yazar tarafından, hâmil için BK. 41, BK. 61-63 ve TK. 644 hükümlerinden oluşan üçlü bir koruma önerilmesi de anılan hallerin “poliçede sebepsiz zenginleşme” talebine gerekçe teşkil edemeyeceğini göstermektedir. Zira, TK. 644’e dayanan ve uyan bir talep hakkının anılan diğer hükümlerle desteklenmesine ihtiyaç bulunmamaktadır.

Kabule arz mecburiyeti olan bir poliçenin kabule arzının veya ödeme için ibrazının zamanında gerçekleştirilmemesi ile müracaat hakkının kullanılması için esas teşkil eden protestonun zamanında düzenlenmemesi, hâmilin müracaat hakkının düşmesine yol açar (TK. 642). Hakkın düşmesi, kabul eden muhatap veya bonoyu düzenleyen kimse dışındaki müracaat borçluları bakımından ortaya çıkan bir durumdur; bu halde hâmilin, müracaat şartlarından bağımsız bir şekilde, asıl borçlu olan muhataba başvurma imkânı devam etmektedir (TK. 642/I b.3).

Hamil, poliçe talebinin zamanaşımına uğraması halinde, müracaatın şekli kurallarına uygun davranmış olsa bile, alacağını elde edememektedir. Zira bu durumda müracaat borçlularının veya muhatabın defî yoluyla borcu ödemekten kaçınma imkânları vardır. Hâmilin poliçe hakkının zamanaşımına uğraması halinde, TK. 644’e dayanarak sebepsiz zenginleşme talebinde bulunabilmesi için, bu talebin yöneltileceği şahsa karşı, zamanaşımının gerçekleştiği anda poliçe taleplerinin mevcut bulunması gerekir. Talebin kabul eden muhataba karşı yapıldığı hallerde, kanun bu kimseye müracaat (TK. 625 vd.) için protesto (TK. 626) mecburiyeti yüklememekte ve müracaat hakkını vadeden itibaren zamanaşımı süresi (3 yıl, TK. 661; 6 ay, TK. 726) içinde hâmil yararına kanunen koruma altına almaktadır. Ancak, hâmilin sebepsiz zenginleşme talebinin, kabul eden muhatap (veya bonoyu düzenleyen, TK. 691/I) haricinde yer alan ve TK.

²⁹ **Domanıç**, tarafından kabul edildiği gibi TK. 644 ve BK. 61 vd. hükümleri arasında hukuki nitelik ayrımı yapılmamasından doğacak bu çelişkiye **Tekil** de işaret etmektedir, bkz. s.91.

³⁰ **Domanıç**, s.361.

644'de sayılan *müracaat borçlularına* yöneldiği durumlarda, müracaat hakkını koruyan bu işlemlerin zamanında yapılması ve zamanlaşımının gerçekleştiği anda davalılara karşı hukuken himaye edilen poliçe haklarının mevcut olması gerekir. Müracaat borçlularına karşı, hakkı koruyucu işlemleri yerine getirmemesi nedeniyle poliçe hakkı düşen hâmil (TK. 642), sebepsiz zenginleşme talebine sahip olabilir; ancak bu talep, söz konusu ilgili müracaat borçlusu hakkında zamanlaşımının gerçekleşmesinden (TK. 661) değil, hakkın düşmesinden itibaren belli süre içinde kullanılabilir.

Hâmilin senedi iktisap ederken bilerek borçlunun zararına hareket etmiş olması nedeniyle, borçlunun hâmile karşı TK. 599'dan kaynaklanan ve keşideci veya önceki hâmillerden biriyle kendi arasında doğrudan doğruya mevcut olan münasebetlere dayanan defileri ileri sürmesinin mümkün olduğu hallerde sebepsiz zenginleşme talebi yapılamaz³¹. Zira sebepsiz zenginleşme talebi, hâmile ait ve poliçe talebinin düştüğü veya zamanlaşımına uğradığı anda mevcut olan hukuka uygun bir alacak hakkını gerekli kılmaktadır.

Sebepsiz zenginleşme talebinin kullanılabilmesi için, herhangi bir poliçe borçlusuna karşı, her hangi bir yolla poliçeye dayalı müracaat imkânının, kullanılabilir bir kambiyo talebinin kalmamış olması gerekir³². Sebepsiz zenginleşme talebi, temel borç ilişkisine dayandırılmaz. Hâmil talebini, aralarında doğrudan münasebet bulunmayan poliçe borçlularına yöneltmektedir. Ancak, temel borç ilişkisinden kaynaklanan taleplerin mevcut olması, sebepsiz zenginleşme hükümlerinin uygulanmasına engel değildir³³. Muhataba karşı olan poliçe talebinin düşmesine rağmen, hâmilin

³¹ Öztan, s.912.

³² Şimşek, s.360; Merz, H., *Der Einfluss des Wechsels auf das Grundgeschäft und der Wechselbereicherungsanspruch*, Bern 1932, s.68 vd.; Poroy/Tekinalp, s.223 n.388; BIZR (Blätter für Zürcher Rechtsprechung) 1963 111-112 (Karayalçın, s.340); Kınacıoğlu, s.231; Özkan, s.517. Ayrıca bkz. Karayalçın, Y., "Zürich Üst Mahkemesinin 27.7.1962 Tarihli Kararı ve Protestodan Muafiyet - İbrahimden Muafiyet - Temel Borç İlişkisi - Sebepsiz İktisap Konuları", *Batider*, C. VII, S. 3, s.712 vd.; Miller, F.G., *Wechsel und Grundforderung: Theorie und Praxis in Deutschland, Frankreich, Italien und der Schweiz*, Berlin 1969.

³³ Bauer, 1052/10 s.2082; Hueck/Canaris, s.157; Şimşek, s.353; Poroy/Tekinalp, s.223 n.388; Baumbach/Hefermehl, 89/5a s.413; Meier-Hayoz/von der Crone, s.215 vd.; Stranz, 89/8 s.424; Bydlinski, s.528; Kınacıoğlu, s.231; Özkan, s.516. "Davacının da akden kendisine bağlı bulunan davalı Z.Bankası'na müracaat hakkı bulunduğu gibi, Ticaret Kanununun 644 üncü maddesi gereğince H.Y. veresesine de müracaat hakkı vardır. Bunlardan birini tercih hakkı davacı A.Bank'a ait olduğundan, akden davacıya karşı sorumlu bulunan Z.Bankası, davacının diğer sebepten H.Y. veresesine müracaat hakkı bu-

cirantalardan birisine başvurma imkânı devam ettiği takdirde sebepsiz zenginleşme talebinde bulunulamaz. Ancak, poliçe sorumluluğu devam eden bir cirantaya karşı yapılan takip semeresiz kaldığında, aciz hali mahkeme kararıyla teyit edilmiş olacağından, diğer şartlar çerçevesinde bir sebepsiz zenginleşme davasının açılması mümkündür³⁴.

Geçersiz bir poliçede, poliçeye dayalı sebepsiz zenginleşme talebi söz konusu olmaz³⁵. Poliçe, sebepsiz zenginleşme talebinin kaynağını oluşturduğundan; hak sahibinin senede zilyet olması³⁶ ve ödeme karşılığında teslim edilmek üzere sebepsiz zenginleşen borçluya ibrazı³⁷ gerekir. Senet kaybolmuşsa, iptal kararının (TK. 676) ibraz edilmesi mümkündür³⁸.

B. Hâmilin Zarara Uğraması

Sebepsiz zenginleşme talebinde bulunulabilmesi için, hâmilin müracaat hakkının düşmesi veya zamanaşımına uğramasından dolayı bir zararının ortaya çıkmış olması gerekir. Zararın mevcudiyeti, sebepsiz zenginleşme talebinin kabul şartıdır. Zararın varlığının kabulü için, hâmile ait³⁹ ve tahsili mümkün olan bir alacak hakkının düşmesi veya zamanaşımına uğraması sonucu borçlu nezdinde oluşan zenginleşmenin, bundan başka bir sebebinin bulunmaması, yani sebepsiz olması yeterlidir. Bu, kambiyo hukuku karakterine sahip soyut bir zarardır (*Soyut Zarar Teorisi*)⁴⁰. Bu özellik, hâmilin

lunduğunu ileri sürerek mesuliyetten kurtulamaz”, TD. 15.2.1962, 3775/764 (Batider 1964 C.II S.III s.500 vd.).

34 **Bauer**, 1052/9 s.2082; **Merz**, s.69 vd.; **Bydlinski**, s.528, 531.

35 **Bauer**, 1052/9 s.2082; **Özkan**, s.518; **Kınacıoğlu**, s.231. Farklı görüş, **Domanıç**, s.355.

36 **Bauer**, 1052/10 s.2083; **Özkan**, s.912; **Domanıç**, s.356; **Şimşek**, s.353; **Özkan**, s.518.

37 **Domanıç**, s.356.

38 **Stranz**, 89/7 s.424; **Baumbach/Hefermehl**, 89/3 s.411-412; **Özkan**, s.908; **Şimşek**, s.354; **Domanıç**, s.356; **Özkan**, s.518.

39 Zararın hâmilin “şahsına” göre belirleneceği yönünde, bkz. **Stranz**, 89/4 s.423-424; **Canaris**, s.38. Bu görüş doğrultusunda, zararın gerçekte başka bir şahısta oluşması halinde de (örneğin, poliçe hakkı düştüğü veya zamanaşımına uğradığı halde ödeyen kimse zarara uğramış olmaktadır) bunun miktarı hâmilin malvarlığına bakılarak belirlenecektir.

40 **Stranz**, 89/8 s.424; **Özkan**, s.913; **Poroy/Tekinalp**, s.223 n.388; **Rehfeldt, B./Zöllner**, W., Wertpapierrecht, München 1970, s.100; **Bülöw**, 89/5 s.362, aynı yazar, WM 1990, s.2102; **Hueck/Canaris**, s.157; **Baumbach/Hefermehl**, 89/4 s.412; **Karayalçın**, s.340, yazar, senedin hatır anlaşmasının tarafları arasında kalması ve ödenmemesi halinde, müracaat hakkını kaybeden hâmil aleyhine keşideci nezdinde bir sebepsiz zenginleşmenin oluşmayacağını ifade etmektedir; **Brox, H.**, Handelsrecht und Wertpapierrecht, 14.A., München 1999, s.311 Rdn.611; **Köhler, H.**, Die Leistung Erfüllungshalber, WM Nr.9, 26 Februar 1977, s.251; RGZ - Entscheidungen des Reichsgericht Zivilsenat 44 s.79 (**Raddatz, G.** Wertpapierrecht, Münster 2000, s.88); **Reisoğlu, Seza**, Türk

kaybolan alacağının bir defî ile borçlu tarafından bertaraf edilebildiği hallerde, talep edilebilir bir zararın da bulunmadığı sonucuna götürmektedir. Ancak, ileri sürülebilmesine rağmen, definin alacağı talep etmeye engel olmaması halinde, yine bir zararın varlığı sonucu ortaya çıkmaktadır⁴¹.

Hâmilin zararı, keşideci veya muhatabın sebepsiz olarak iktisap ettiği meblağ ile aynı değildir. Bu, saf kambiyo hukuku zararıdır. Kaybedilen değerlerin, hâmilin malvarlığından çıkıp, borçluların malvarlığına girmiş olması aranmadığı gibi, hâmilin gerçek anlamda, maddi hukuka göre bir zararının oluşması da gerekmez. Bu bakımdan, hâmilin poliçeyi bir bedel vererek elde ettiğini (*Bedel Teorisi*) veya kendisinin temel borç ilişkisinde alacaklı olduğunu, zararının bu ilişkide de ortaya çıktığını ispat etmesi şart değildir⁴². Buna dayanarak, hâmilin senedin bağış olarak alındığı hallerde bile, malvarlığında yer alması gereken bir değerden yoksun kaldığı gerekçesiyle⁴³ veya kambiyo hukuku ilişkisinde doğan zararının temel ilişkiden elde edeceği başka değerlerle ortadan kaldırılması mümkün olsa bile⁴⁴, sebepsiz zenginleşme talebinde bulunması mümkündür.

Zararın varlığı, talep haklarının bütün borçlulara karşı tamamen düşmüş olmasını gerektirmemektedir. Zira, talep hakkının, keşideciye karşı düşmekle birlikte, muhataba karşı mevcut bulunması mümkündür. Poliçe haklarının korunması için yapılması gereken işlemlerin (senedin ibraz edilmesi ve protesto düzenlenmesi gibi) yapılmaması, borcun tamamen ortadan kalkmasına sebep olmaz. Hâmilin, kambiyo alacağını, kabul eden

Hukukunda ve Bankacılık Uygulamasında Çek, Ankara 1998, s.298 (Reisoğlu, Çek); Kinacioğlu, s.231; Şimşek, s.360; Özkan, s.524.

41 Poroy/Tekinalp, Kıymetli Evrak Hukuku Esasları, 14.Bası. İstanbul 1999, s.273 n.271.

42 Poroy/Tekinalp, s.223 n.388; Baumbach/Hefermehl, 89/4 s.412; Bülow, 89/5 s.362; Hueck/Canaris, s.157; Canaris, s.41; Öztan, s.913; Kinacioğlu, s.231; Kemmann, s.1030; Bydlinski, s.528. Hâmilin, aralarında temel ilişki bulunmayan keşideciye karşı da bu zararı ispat etmek zorunda olmadığı, böyle bir halde olumsuz ispat yükünün borçluya ait olduğu yönünde bkz. aşa. s.78. "Dava, sebepsiz zenginleşmeden doğan borcun ödetirilmesine ilişkindir. Bu tür davalarda ... keşidecinin hâmile borçlu olup olmadığı, ancak davaya konu senedin hâmil ve keşideci arasında kurulan temel ilişki nedeniyle düzenlenmesi halinde önem taşımaktadır. Somut olayda yanlar arasında böyle bir ilişkinin bulunmadığı, borcuna teminat olarak verilen çekler dolayısıyla, davacının tahsil edemediği bu çek bedelleri kadar fakirleştiği nazara alınarak davacının isteği değerlendirilmek ve sonucuna göre bir karar vermek gerekirken, yazılı şekilde hüküm tesisi yerinde görülmediğinden kararın bu nedenle davacı yararına bozuması gerekmiştir", 11. HD. 22.2.1999, 9564/1342 (YasaD - Yasa Hukuk Dergisi 1999, s.881).

43 Jacobi, s.938; Rehfeldt/Zöllner, s.101; Canaris, s.41; Reisoğlu, Çek, s.298.

44 Poroy/Tekinalp, s.223 n.388.

muhatap veya herhangi bir poliçe borçlusundan elde etme imkânı olduğu sürece zarar mevcut değildir⁴⁵. Zira, muhatabın ödeme yeteneğini kaybettiği veya poliçenin kabul edilmemesi yüzünden alacağını ondan elde edemediği hallerde hâmilin diğer poliçe yükümlülerine başvurma hakkı bulunmaktadır. Hâmilin, bu kimseler tarafından tatmin edilmesi de mümkün olmadığı takdirde, zararın varlığı kabul edilir⁴⁶.

Hakların yarışması halinde zararın nasıl belirleneceği tartışmalıdır. Doktrinde hâkim olan görüşe göre, hâmilin alacağını elde edebilmek için dayanabileceği temel borç ilişkisinin ve bu ilişkiden doğan talep hakkının bulunması, zararı ortadan kaldırmaz⁴⁷. TK. 644 ile hâmile tanınan talep hakkı, genel hükümlerden doğan taleplerin yanında yer alabilir. Bu durumda hâmil, genel hükümlerden kaynaklanan talep hakkını öncekilerden birine veya poliçe ilişkisi dışında yer alan üçüncü bir kişiye karşı ileri sürdüğü takdirde, sebepsiz zenginleşmeden doğan talep hakkını bu kimseye temlik etmek zorundadır⁴⁸.

Doktrinde yer alan diğer görüş ise, başka bir hukuki sebebe dayanarak alacağını tahsil etme imkânının olduğu hallerde, hâmilin zararının olmadığı, bu yüzden sebepsiz zenginleşme hükümlerinden yararlanamayacağını kabul etmektedir⁴⁹. Bu görüş, asıl borç ilişkisi nedeniyle sorumlu olan ve poliçe zincirinde hâmilden önce gelenlerden birinin, bazı hallerde, zararı tek başına yüklenmek zorunda kalması ihtimali ile eleştirilmektedir⁵⁰. Söz konusu kimsenin, kendinden önce gelenlere karşı genel hükümlerden kaynaklanan bir hakkının bulunmadığı durumlarda böyle bir ihtimal ortaya çıkmaktadır.

Sebepsiz zenginleşme talebi, borçlunun malvarlığında oluşan zenginleşme miktarı kadar bir nakdi ödemeye yöneliktir⁵¹. Hâmilin zararına

45 Stranz, 89/8 s.424; Kınacıoğlu, s.231; Hueck/Canaris, s.157-158; Baumbach/Hefermehl, 89/4 s.413; Bülow, 89/5 s.362.

46 Baumbach/Hefermehl, 89/4 s.412; Stranz, 89/8 s.424; Öztan, s.914.

47 Meier-Hayoz/von der Crone s.216; Guhl/Koller/Druey, s.850; Stranz, 89/8 s.424; Baumbach/Hefermehl, 89/5 s.412; Hueck/Canaris, s.157; Zöllner, s.140; Richardi, R., Wertpapierrecht, Heidelberg 1987, s.210; Bülow, 89/5 s.362.

48 Baumbach/Hefermehl, 89/5a s.413.

49 Schumann, H., Handelsrecht Bd.II Teil.II, Wertpapiere, Wiesbaden 1957, s.409; BGH 1956 s.190; RG (Reichsgericht) 44 s.79 (Baumbach/Hefermehl, 89/5b s.413).

50 Baumbach/Hefermehl, 89/5b s.413.

51 Baumbach/Hefermehl, 89/20 s.420; Richardi, s.210; Stranz, 89/14 s.427.

bağlı olarak talep miktarının belirlenmesi bakımından, müracaat hakkının zamanaşımına uğrama veya düşme ânı dikkate alınacaktır⁵².

Müracaat hakkı kapsamında yer alan ek poliçe taleplerinin (TK. 637-638) sebepsiz zenginleşme davasına konu edilip edilemeyeceği açık değildir. Doktrinde hâkim olan görüşe göre, sebepsiz zenginleşme talebi, düşen veya zamanaşımına uğrayan poliçe meblağı kadardır⁵³. Borçlu nezdinde oluşan sebepsiz zenginleşmenin poliçe miktarından az olması halinde, hâmilin sadece bu miktar kadar talepte bulunabileceği doğaldır. Sorun, borçlu nezdinde oluşan sebepsiz zenginleşmenin poliçe miktarından fazla olması durumunda önem kazanmaktadır ki, somut olayların çoğu zaman bu nitelikte olacağı öngörülebilir. Keşideciye karşı hâmil tarafından zamanaşımı süresi içinde poliçe bedeline ek olarak yan poliçe talepleri için de müracaat edilebilmesi mümkündür. Ancak bu sürenin geçirilmesi ile birlikte, muhatabı, poliçe bedeli dışındaki talepleri karşılamaktan koruyarak, hâmilin talebini poliçe bedeline hasretmek, zararın tam olarak giderilememesi sonucunu doğuracaktır. Bu bakımdan, talep miktarının belirlenmesi bakımından, *gerçek zarar* ile *gerçek zenginleşmenin* tespit edilmesi, bunların birlikte değerlendirilmesi, zenginleşme ölçüsüne kadar zararın tamamen giderilmeye çalışılması ve sadece poliçe bedeli miktarınca bir ödeme ile her zaman yetinilmemesi gerekir. Zira TK. 644'ün temel iki amacı; hâmilin uğradığı zarardan kurtarılması ve borçlunun malvarlığının sebepsiz zenginleşmeden arındırılmasıdır.

Bu yönde *Poroy/Tekinalp* tarafından, önce, hâmilin son ciro edilen⁵⁴ olması halinde zararın TK. 637'de gösterilen miktar; kendisine yapılan müracaat üzerine ödeyen bir müracaat borçlusu olması halinde ise TK. 638'de öngörülen tutar olacağı; talebin ise, zararın tamamı olmayıp sebepsiz zenginleşen kambiyo borçlusunun nezdindeki meblağ olacağı, bunun da somut olayda alt ilişki incelenerek tespit edileceği görüşü benimsenmiş⁵⁵,

⁵² **Baumbach/Hefermehl**, 89/20 s.420.

⁵³ **Karayalçın**, s.341-342. "Hâmilin ödenmeyen çek bedeli kadar zarara uğradığını ve çek meblağını ödemeyen keşidecinin de bu miktarda sebepsiz zenginleştiğini kabul etmek gerekir", 19.HD. 25.1.2000, 6787/361 (yayınlanmamış). Ayrıca bkz. 11.HD. 3.5.1999 1590/4342 (**Poroy/Tekinalp**, s.226 n.388, s.227 n.391). Yüksek mahkeme bu kararında, sebepsiz zenginleşme talebi ile "borçlunun zenginleştiği miktarda ödemede bulunması istenir. Bu nedenle çek tazminatı, komisyon ve icra takip giderlerinden sorumlu tutulması gerekir" görüşlerine yer vermektedir.

⁵⁴ Yazarlar tarafından "son ciranta" ifadesi kullanılmakta ise de (s.273 n.271 -14.Bası), bunun bir basit hata eseri olduğu açıktır.

⁵⁵ **Poroy/Tekinalp**, s.273 n.271 (14.Bası).

ancak daha sonra, “müracaat hakkının içeriğine ilişkin TK. 637 ve 638’in burada uygulanmayacağı” kabul edilmiştir⁵⁶.

Domaniç tarafından, hâmilin karşılanacak olan zararı veya borçlunun iade etmesi gereken zenginleşmenin belirlenmesi yönünde Türk Ticaret Kanununda bir kriter yer almadığından BK. 63 hükmünün uygulanması gerektiği savunulmaktadır⁵⁷. Yazara göre, “sebepsiz zenginleşme davasının konusu, ne zarar görenin bütün kaybı ve ne de haksız kazananın (müktesibin) bütün kazancı oranındadır”. Yazar ayrıca, bu oranların sebepsiz iktisap davasında azami miktarı teşkil ettiğini ve bu davaya konu edilebilmesi için “davanın ikamesi, daha doğrusu, haksız ve hüsnüniyet sahibi müktesibin davayı öğrendiği tarihte” malvarlığında tam olarak mevcut olması gerektiğini, bu itibarla davanın “dava zamanında müktesibin malvarlığında mevcut bakiye kadar” olacağı görüşünü de dile getirmektedir. Kanaatimizce, bu çözüm yerinde olmayıp, yanlış ve çelişkili neticelerin ortaya çıkması, poliçe hukuku ile genel hükümlerin sahip olduğu şartların farklılığından kaynaklanmaktadır. TK. 644’de açık hüküm yer almaması sebebiyle BK. 63 hükmünün doğrudan uygulanması uygun değildir. Genel hükümlerin düzenlediği sebepsiz zenginleşme talebinde iade yükümü belirlenirken borçlunun zenginleşme sırasında iyiniyetli olup olmadığı ile iade anında zenginleşenin malvarlığında ne kadar bir zenginleşmenin bulunduğu dikkate alınmakta; zenginleşenin iade yükümü buna göre azalmakta, tamamen ortadan kalkmakta veya aksine artmaktadır⁵⁸. TK. 644’ün şartları açısından böyle bir varsayım söz konusu değildir. Çünkü zenginleşme talebinin yöneldiği kimse, hâmilin kendisine karşı sahip olduğu haklarını kaybettiği (TK. 642, 661) bir poliçe borçlusudur. Bu, poliçe işlemlerinin yapılması veya zamanaşımı için öngörülen sürenin sona erdiği ana kadar hâmile karşı senetten doğan potansiyel yükümlülüğü ve borcu devam etmiş olan bir kimsedir. Dolayısıyla, iade yükümünün, zamanaşımı veya hakkın düşmesini müteakip hemen sebepsiz zenginleşen durumuna düşen borçlunun iktisabında iyiniyetli olup olmaması gibi bir faraziye esas alınarak belirlenmesi düşünülemez⁵⁹. Aksine, iade yükümü buna göre

⁵⁶ Poroy/Tekinalp, s.227 n.391.

⁵⁷ Domaniç, s.359.

⁵⁸ İade mükellefiyetinin, haksız olarak alınan paranın faizlerini de kapsayabileceği yönündeki yaklaşım için bkz. von Tuhr, s.437, 438. Bu konuda geniş bilgi için, bkz. Uluşan, İ., İyiniyetli Sebepsiz Zenginleşenin İade Borcunun Sınırlanması Sorunu, İstanbul 1984.

⁵⁹ Borçlunun hileli davranışları veya yanlış yönlendirmeleri ile poliçe işlemlerine ilişkin sürelerin veya zamanaşımının hâmil tarafından geçirilmesi halinde olayın boyutu farklı-

belirlendiği takdirde iyiniyetli kabul edilecek olan borçlunun iade zamanında malvarlığındaki fazlalığın geri verilmesi öngörülemmez; zira bu durumda borçlu hiçbir zaman iyiniyetli kabul edilemeyeceğinden, malvarlığındaki artışta sonradan bir azalma bile olsa zenginleşmenin tamamını (hakkın düştüğü veya zamanaşımına uğradığı anda hâmile vermek zorunda olduğu miktarın tamamını) iade etmek zorunda kalacaktır⁶⁰.

Hakkın hamilin ihmali yüzünden kaybedilmesi halinde hamilin sebepsiz zenginleşme talebi ile karşılaşan borçlunun mukabil hakları söz konusu olmaktadır. Poliçe borçluları bazı hallerde hakkın düşmesi veya zamanaşımı sonucu yükümlülükten kurtulmuş olmakla birlikte hamilin yeni talepleri ile karşılaşabilmektedir. Özellikle, düşen veya zamanaşımına uğrayan poliçe talebindeki borçlu ile sebepsiz zenginleşme talebinin yöneldiği kimsenin farklı olması halinde, hak zamanaşımına uğramasa veya düşme idi kendisi açısından bir ödeme yükümlülüğü doğmayacak olan kimse, hamilin sebepsiz zenginleşme talebine karşı bazı haklara sahiptir. Bu haklar, kambiyo hukukundan doğan özen borcunu ihlal eden ve kusuru yahut ihmali ile poliçe hakkının düşmesi veya zamanaşımına uğramasına neden olan hamile yöneliktir⁶¹.

C. Poliçe Borçlularının Sebepsiz Zenginleşmesi

Sebepsiz zenginleşme talebi için, poliçeden doğan müracaat hakkının zamanaşımı veya hakkın düşmesi yüzünden kullanılamaz hale gelmesi yeterli olmayıp, bu talebe muhatap olan kimsenin zenginleşmiş olması da gerekir. Bu kimse; keşideci, kabul eden muhatap, ikametgahlı poliçeyi ödeyecek olan veya hesabına poliçe çekilen kişi olabilir (TK. 644/II). Zenginleşme, borçlunun malvarlığında ve sebepsiz zenginleşme talebinin yapıldığı dava tarihinde⁶² bulunmalıdır. Sebepsiz zenginleşen kimse her zaman için bir poliçe

laşmaktadır. Kanaatimizce bu durum hâmile sadece genel hükümler çerçevesinde tazminat talep edebilme hakkı verir.

60 Karş. **Domaniç**, iade yükümü olan kimsenin kural olarak iyiniyetli olduğu ve bunun aksinin hâmil tarafından ispat edileceği (s.360.), sebepsiz zenginleşme talebinin olumlu sonuçlanabilmesi için dava konusu kıymetlerin dava tarihinde davalının malvarlığında bulunuyor olması gerektiği, aksi ispat edildiği takdirde iade yükümünün oluşacağı (s.356) görüşündedir; ayrıca karş. **Özkan**, s.532.

61 Ayrıntılı tahlil ve örnekler için bkz. **Baumbach/Hefermehl**, 89/13 s.418. Ayrıca bkz. **Poroy/Tekinalp**, s.225 n.388.

62 **Domaniç**, s.356. Yazara göre bu durum BK. 63/1'e dayanmaktadır. Ancak, davalının söz konusu zenginleşmeyi oluşturan değerleri kötüniyetle ve iade zorunda kalacağını bilerek malvarlığından çıkarması halinde hâmilin talep hakkı saklıdır (BK. 63/II).

borçlusudur⁶³. Sebepsiz zenginleşenin, bunu hâmilin mamelekinden elde etmesi şart değildir⁶⁴.

Zenginleşmenin mevcudiyeti, maddi hukuka göre tespit edilir. Ancak bu konuda farklı görüşler bulunmaktadır. Doktrinde uzun süre hâkim olan klasik görüşe göre (*Fark Doktrini*), poliçe borçlusunun senet karşılığında aldığı değer ile, bunun için verdiği karşılık arasındaki kazanç farkı zenginleşmeyi ortaya koyar⁶⁵. Kabulün ifa uğruna yapılması halinde, keşideci poliçeyi devretmediği takdirde, muhatabın sebepsiz zenginleşmesi ortaya çıkmaz⁶⁶. Buna karşılık, ifa yerine kabulde, temel ilişkiden doğan alacak ortadan kalktığı için sonuç değişmekte, kabul eden, kendisine karşı mevcut olan poliçe talebinin zamanaşımına uğraması ile birlikte sebepsiz zenginleşmiş olmaktadır⁶⁷. Zira bu alacak, keşide olunan poliçenin lehtara teslim edilmesi ile birlikte ortadan kalkmış, poliçe alacağı da böyle bir halde iken zamanaşımına uğramıştır. Bu durumda muhatap temel ilişkiden doğan borcu ölçüsünde sebepsiz zenginleşmiş olmaktadır⁶⁸.

Yeni Doktrin ise, sebepsiz zenginleşmenin sadece temel borç ilişkisi ve karşılık-bedel kriterleri ile açıklanamayacağı ve fark doktrini tarafından esas alınan kriterin her zaman için hakkaniyete aykırılıkları gideremeyeceğini kabul ederek, zenginleşmenin tespiti için;

a) Poliçeyi ödeyecek olan en son kişinin kim olduğuna bakılması,

b) Zamanaşımı veya müracaat hakkının düşmesi neticesinde muhatap veya keşidecinin malvarlığındaki artışın hak edilip edilmediğinin araştırılması ve

⁶³ Stranz, 89/13 s.427.

⁶⁴ Kınacıoğlu, s.232. Karş. Domaniç, s.358. Yazara göre, sebepsiz zenginleşme davası, hâmil ile borçlunun malvarlıkları arasındaki "karşılıklı ve biri diğerinin sebep ve sonucu" olmasını gerektirmektedir.

⁶⁵ RG 93 s.24 (Baumbach/Hefermehl, 89/6 s.414); RG 44 s.78 (Poroy/Tekinalp, s.223 dn.255); Stranz, 89/9 s.425, 89/11 s.426; Jacobi, s.934 vd.; Kınacıoğlu, s.232; Karayalçın s.332; Arslanlı, s.157. "Davalı keşideci elde ettiği bir menfaat karşılığı çek düzenleyip verdiği ve bu çeki ödemediğine iddia ve ispat edemediğine göre çek bedeli kadar hâmil aleyhine zenginleşmiş bulunmaktadır", 11.HD. 13.5.1993 2977/3444 (İKİD. 1993 s.9846).

⁶⁶ Geniş bilgi için bkz. Köhler, s.242 vd.

⁶⁷ Canaris, s.41; Stranz, 89/12 s.426.

⁶⁸ Düsseldorf WM 1975 s.1019; Liesecke, R., Wechselverkehr und Wechselrecht in neuerer Sicht, WM 1972 s.1202.

c) Zamanaşımı veya hakkın düşmesi neticesinde zorunlu bir ödeme yükümlülüğünden kimlerin kurtulduğunun tespit edilmesi gerektiğini kabul etmektedir⁶⁹.

Bu açıdan bakıldığında, kabul edilen bir poliçede yükümlülük, keşideciye karşı ileri sürebileceği bir talebi olmadığı takdirde, kabul edene ait olmaktadır⁷⁰. İfa uğruna yapılan kabulde, keşidecinin kabul edene karşı temel ilişkiden kaynaklanan bir talebinin oluşması buna ters düşmemektedir; zira bu talep, kabul eden kimse sadece poliçenin geri verilmesi karşılığında ödeme ile yükümlü olduğundan, ileri sürülemeyecektir⁷¹. Sebepsiz zenginleşme talebinin keşideciye karşı ileri sürülebilmesi; poliçenin kabul edilmemiş olması, kabul edenin ondan bir karşılık talebinde bulunması veya ödeme yeteneğinden yoksun olması hallerinde mümkündür⁷². Çünkü, karşılık ve bedel ilişkisinin mukayese edilmesi yoluyla belirlenen kazanç, temel ilişki bakımından geçerli bir sebebe dayandığından, müracaat hakkının düşmesi veya zamaşaşımına uğraması halinde kendiliğinden "sebepsiz" hale geldiği kabul edilemez⁷³. Sorumluluğu genel hükümlere göre devam eden kimse, sebepsiz zenginleşme gerekçesiyle sorumlu tutulmaz. Kendilerine karşı, genel hükümlerden doğan bir talep hakkı bulunduğu takdirde, kabul eden muhatap veya keşidecinin sebepsiz zenginleştikleri söylenemez. Ancak, bu kimseler, kendilerine karşı mevcut olan talepleri bertaraf edebildikleri takdirde sebepsiz zenginleşmiş olurlar⁷⁴. Muhatabın temel ilişkide hâmile karşı borcu devam ediyorsa, yani, zamaşaşımı veya hakkın düşmesi neticesinde poliçeyi ödemededen kurtulan muhatap temel ilişkideki borcundan kurtulmamışsa, sebepsiz zenginleşmiş olmayacaktır. Benzer şekilde, malın teslim edilmemesi gibi bir nedenle temel ilişkide zenginleşme olmamışsa, sebepsiz zenginleşmeye dayanan dava reddedilecektir. Borçlu, satış aktinden doğan yükümlülüğünden kurtulmuşsa veya herhangi bir nedenle temel ilişkiye

69 **Canaris**, s.40; **Hueck/Canaris**, s.158 vd.; **Zöllner**, s.139-141; **Baumbach/Hefermehl**, 89/6 s.414, 89/8 s.416; **Bülow**, 89/6 s.362, WM 1990 s.2101; **Wiedemann**, H., Wertpapierrecht, 6.Aufl. München 1994, s.117; **Öztaş**, s.918. **Bydlinski**, s.528; BGH NJW (Neue Juristische Wochenschrift) 1977 s.1633; OLG Hamm NJW-RR 1988 s.112.

70 **Baumbach/Hefermehl**, 89/8 s.416.

71 **Canaris**, s.42; **Hueck/Canaris**, s.159; **Baumbach/Hefermehl**, 89/8 s.416.

72 **Baumbach/Hefermehl**, 89/8 s.416.

73 **Baumbach/Hefermehl**, 89/6 s.414; **Hueck/Canaris**, s.158; **Jacobi**, s.938 vd.

74 Düsseldorf BB 1998 s.1078, Hamm WM 1992 s.647 (kararlar: **Baumbach/Hefermehl**, 89/6 s.415); **Canaris**, s.42.

dayanılarak takip edilmesi mümkün değilse, kendisine karşı sebepsiz zenginleşme davası açılabilecektir⁷⁵.

Sebepsiz zenginleşme olgusunun, örneğin, muhatap nezdinde tesis edilmiş bir karşılığın bulunduğu veya bunun miktarının, kesin delil niteliğindeki bir belge ile ispatlanmasındaki zorluk, buna dair taleplerin sonuçsuz kalmasına yol açabilmektedir⁷⁶. Hâmilin, zarara uğradığı halde mukabil zenginleşmeyi ispat etmesi hususunda karşılaştığı zorluk sebebiyle, Yargıtay, sebepsiz zenginleşme davasında olumsuz ispat yükünü, aleyhine böyle bir talep yapılan borçluya yüklemektedir⁷⁷. Yüksek Mahkeme, TK. 644'e istinaden açılan davalarda ispat yükünün, dava açan kimseye, yani (hâmil) değil, sebepsiz zenginleşmediğini veya senet bedelini cirantalardan birine veya hâmile ödediğini savunan davalıya (keşideci) ait olduğunu kabul etmektedir⁷⁸. Bu konuda verilen kararlarda, bir şeyi iddia edenin onu ispat etmesi kural olmakla birlikte, sebepsiz zenginleşme davasını açan ve keşideci ile arasında bir temel ilişki bulunmayan hâmilin, ödenmeyen senet bedeli kadar zarara uğradığı, senet meblağını ödemeyen keşidecinin ise bu miktarda sebepsiz zenginleştiğini kabul etmek gerektiği, hâmilden temel ilişkiyi ve bu temel ilişkiden ötürü keşidecinin bir borcunun bulunmadığını ispat etmesinin beklenemeyeceği, bu nedenle keşidecinin, sebepsiz zenginleşmesinin söz konusu olmadığı ile temel ilişkide lehtara karşı borcunun devam ettiğini ispat etmesi gerektiği görüşleri yer almaktadır⁷⁹.

Kanaatimizce, sebepsiz zenginleşmenin ispatındaki zorluk, ispat yükünün yer değiştirmesi sonucunu doğurmamalıdır. Hamil, polişe

⁷⁵ BGH WM - Wertpapier Mitteilungen 1956 s.188 (Baumbach/Hefermehl, 89/6 s.415); Hueck/Canaris, s.158; Öztan, s.919; Stranz, 89/9 s.425.

⁷⁶ Baumbach/Hefermehl, 89/1 s.411; Karayalçın, s.342.

⁷⁷ Karş. Karayalçın, s.342. Yazara göre, davacı hâmil, davalı borçlunun malvarlığında bir zenginleşme oluştuğunu ve bu iktisabın sebepsiz olduğunu ispat etmekle yükümlüdür. Aynı görüşleri paylaşan Öztan, tarafından, zenginleşmenin hâmil tarafından ispat edileceğini, karşı iddialar bulunduğu taktirde bunun ise keşideci (sebepsiz zenginleşen) tarafından çürütülmesi gerektiği ifade edilmektedir, s.926-927. Ayrıca bkz. Domaniç, s.360 (bu görüşler Özman tarafından da paylaşılmaktadır, s.528). Yazar, MK. 6 hükmüne istinaden, poliçeden doğan müracaat hakkının kaybolduğunu, bu nedenle davalı nezdinde kendi zararına bir sebepsiz zenginleşmenin oluştuğunu ispat külfetini hâmile yüklemektedir. TK. 644'e kıyas yoluyla BK. 63 hükmünün uygulanabileceğini kabul eden yazarın, bundan hareketle ispat yükü konusundaki katılmadığımız yaklaşımı için ayrıca bkz. aynı yazar, s.360.

⁷⁸ 11.HD. 22.1.2001 9468/373 (YKD - Yargıtay Kararları Dergisi 2001 C.27 S.4 s.537) çek hk. Aynı yönde, bkz. 19.HD. 21.4.2000, 1148/3033; 21.4.2000, 1189/3037; 12.5.2000, 8369/3680 (yayınlanmamış)

⁷⁹ 19.HD. 25.1.2000, 6787/361 (yayınlanmamış) çek hk.

taleplerini kaybettiği için hukuken mağdur durumda olsa bile, ispat yükü bakımından genel kural geçerli olmalıdır. Zira, sebepsiz zenginleşmenin ortaya çıkmasına, ibraz ve protesto ile zamanaşımı sürelerine riayet etmemesi neticesinde, kural olarak hâmil neden olmaktadır. Böyle bir durumda ispat yükünün davalıya yüklenmesi, hukuka aykırı bir durumu düzeltmeye çalışırken bir başka hakkın zarara uğratılmasını netice verecektir. Bu sonuç özellikle sebepsiz zenginleşme davasının zamanaşımı süresi de dikkate alındığında, davalının uzun süre olumsuz ispat yükünü taşımasını ve bu yöndeki delilleri muhafaza etmesini kabul etmek hukuka uygun bir yaklaşım değildir.

V. TARAFLARI

A. Alacaklı

Sebepsiz zenginleşme talebi poliçe hâmilinin sahip olduğu bir haktır⁸⁰. Hâmil, müracaat hakkının kaybedildiği veya zamanaşımının gerçekleştiği anda maddi bakımdan yetkili olan kimsedir⁸¹. Bu anda hâmilin şeklen hak sahibi olup olmaması⁸² veya hakkın kaybında kusurunun bulunup bulunmaması⁸³ önemli değildir. Hâmilin, poliçeyi elinde bulunduran kişi veya zamanaşımının gerçekleşmesi yahut hakkın düşmesinden önce, ödeyen bir müracaat borçlusuna⁸⁴, örneğin ciranta, keşideci, avalist, araya giren, muhatap⁸⁵ veya

⁸⁰ **Kemmann**, s.1030; **Guhl/Koller/Druey**, s.851; **Gebler, E.**, Wechsel- und Scheckrecht, Der Wirtschafts-Kommentator Frankfurt 1949, 89/5; **Peter, K.**, Wechsel- und Scheckrecht, Allgemein verständliche Darstellung und Kommentar, Berlin 1960, s.87; **Bydlinski**, s.528; **Wiedemann**, s.117; **Reisoğlu**, Çek, s.298; **Stranz**, 89/4 s.423-424; **Canaris**, s.38.

⁸¹ “Böyle bir davada talep hakkı zamanaşımının gerçekleştiği veya müracaat hakkının kaybedildiği anda maddi hukuk açısından hak sahibi bulunan hâmile aittir...karşılıksızlığı usulen saptanan çekleri herhangi bir temlik beyanı veya ciro olmadan mücerret teslimle edinen kişinin meşru hâmil sıfatı bulunmadığından, böyle bir dava açma hakkı bulunmamaktadır”, 11.HD. 3.5.1999, 590/3442 (**Moroğlu**, s.539); RG JW 1906 s.69, 1933 s.1019 (kararlar: **Baumbach/Hefermehl**, 89/3 s.411); **Bauer**, 1052/5 s.2081; **Öztaş**, s.907; **Jaggi/Druey/v.Greyerz**, s.249; **Zöllner**, s.140; **Canaris**, s.38; **Wiedemann**, s.119; **Hueck/Canaris**, s.157; **Stranz**, 89/4 s.423-424; **Richardi**, s.209; **Kemmann**, s.1030.

⁸² **Canaris**, s.38. Talebin bir poliçe davası ile ileri sürülmesi halinde, şekli hak sahipliğinin de aranacağı yönünde, bkz. **Wiedemann**, s.64. Yazar bu görüşün doktrinde hakim görüş olduğunu nakletmektedir.

⁸³ **Kınacıoğlu**, s.235.

⁸⁴ **Poroy/Tekinalp**, s.226 n.389. Poliçeyi hakkın düşmesi veya zamanaşımından sonra ödeyen kimsenin TK. 644 anlamında sebepsiz zenginleşme talebine sahip olamayacağı, bu kimsenin sebepsiz zenginleşme talebini kullanabilmesinin temlik işlemini gerektirdiği, oysa burada bir kanuni temlik söz konusu olmadığı, bu kimsenin zararının “hakkın

senedi tahsil cirosuyla devralan bir kimse⁸⁶ olması mümkündür⁸⁷. Hâmilin ölümü halinde, senet mülkiyeti kendilerine intikal eden ve buna hâmil olan mirasçılar sebepsiz zenginleşme talebinde bulunabilirler⁸⁸.

Polîçe bedelini, zamanaşımının gerçekleşmesini veya müracaatın başka bir sebeple imkânsızlaşmasını müteakip ödeyen bir kimse, ödediğini sebepsiz zenginleşme iddiasıyla geri talep elde edemez. Bunun sebebi, söz konusu kimsenin durumunu bilerek ödemedede bulunması; zararın, zamanaşımının gerçekleşmesi veya müracaat hakkının kaybedilmesinden ileri gelmemesidir⁸⁹.

B. Borçlu

Hâmilin sebepsiz zenginleşme talebi,

a) Keşideci,

b) Kabul eden muhatap⁹⁰,

c) Muhatap tarafından gösterilen, ikametgahlı poliçeyi ödeyecek olan kimse (TK. 586, TK. 609/I)⁹¹ veya

düşmesi" veya "zamanaşımı"ndan değil, "ödeme"den kaynaklandığı, dolayısıyla sadece, hâmilin sebepsiz zenginleşmeden doğan talep hakkına kanuni halefiyet kuralı gereğince sahip olabileceği yönünde, bkz. **Baumbach/Hefermehl**, 89/3 s.411-412; **Stranz**, 89/4 s.423-424; **Canaris**, s.38; **Bauer**, 1052/5 s.2082; **Jacobi**, s.929; **Rehfeldt/Zöllner**, s.102; **Özkan**, s.908; **Kınacıoğlu**, s.235. Karş. **Merz**, s.65; **SemJud** 1985 s.48 (**Bauer**, 1052/5 s.2082).

⁸⁵ **Baumbach/Hefermehl**, 89/3 s.411.

⁸⁶ **Stranz**, 89/5 s.424; 11.HD. 1.3.1999 9812/1580 (**Poroy/Tekinalp**, s.273 n.271 -14.Bası). Kararda, senedi tahsil cirosu ile devralan kişinin sebepsiz zenginleşme talebini de "iktisap edeceği" görüşleri yer almakta, ancak bu davanın senedi tahsil cirosu ile devreden adına açılacağı kabul edilmektedir.

⁸⁷ **Bauer**, 1052/5 s.2081; **Özkan**, s.907; **Baumbach/Hefermehl**, 89/3 s.411; **Domanıç**, s.356; **Şimşek**, s.354; **Özkan**, s.524-525.

⁸⁸ **Şimşek**, s.354; **Özkan**, s.525.

⁸⁹ **Bauer**, 1052/5 s.2081-2082; **Stranz**, 89/4 s.424; **Canaris**, s.38. Farklı görüş, **Merz**, s.65.

⁹⁰ TK. 644 I ve II (OR. 1052 I ve II) hükümlerine göre, hem "kabul eden muhatap", hem de "muhatap". Ayrıntı için bkz. aşa. s.612.

⁹¹ İkametgahlı poliçeyi ödeyecek olan kimsenin poliçede sebepsiz zenginleşme bakımından "muhatap" kavramına dahil olduğu yönünde, bkz. **Domanıç**, s.356. İkametgahlı bir poliçeye ait hakkı düşen veya zamanaşımına uğrayan hâmil, sebepsiz zenginleşme talebini poliçede gösterilen bu kişiye karşı yapacaktır (TK. 644/II). Aynı durum TK. 690/II atfı ile bonolar hakkında, TK. 699 hükmü ile çekler hakkında da geçerlidir, bkz. **Şimşek**, s.356; **Özkan**, s.527. Söz konusu kimseler, hâmilin müracaat hakkını kaybetmesi üzerine, poliçe için kendileri nezdinde tesis edilen karşılığı muhataba ödemedikleri taktirde sebepsiz zenginleşmiş olurlar. Ayrıca inc. **Karayalçın**, s.341 dn.25; **Kınacıoğlu**, s.234.

d) Keşideci tarafından, hesabına poliçe çekilen kimse⁹² veya ticarethaneye (komisyoncu poliçeleri için)⁹³ (TK. 585, 730 b.1) yöneliktir (TK. 644/I ve II⁹⁴).

Bu sayılanların ortak yönleri, müracaat hakkının düşmesi veya zamanaşımına uğraması sonucunda, malvarlıklarında, hâmilin zararına sebepten yoksun bir zenginleşmenin meydana gelmesidir⁹⁵. Talep, bunlardan, hâmilin zararına sebepsiz bir şekilde zenginleşen kimseye⁹⁶ yöneltilir⁹⁷. Davalı sıfatı, poliçede muhataba (kabul eden), bonoda senedi düzenleyene ve çekte keşideciye ait olup; senedi kabul etmesi söz konusu olmadığından (TK. 696) çek muhatabına karşı sebepsiz zenginleşme davası açılamaz⁹⁸. Kanunun sayımı tahdidî niteliktedir⁹⁹. Dava, “aval veren” ve

⁹² Hesabına poliçe çekilen kimsenin poliçede sebepsiz zenginleşme bakımından “keşideci” kavramı içinde mütalaa edileceği yönünde bkz. **Domanıç**, s.356; **Tekil**, s.88. Bu kimseler de, hâmilin müracaat hakkını kaybetmesi halinde, poliçe için kendileri nezdinde tesis edilen karşılığı iade etmedikleri taktirde sebepsiz zenginleşmiş olmaktadır.

⁹³ Bkz. **Poroy/Tekinalp**, s.226 n.389.

⁹⁴ TK. 644/II hükmü Alman Poliçe Kanununda yer almamaktadır. Bu sebeple, Alman hukukunda sebepsiz zenginleşme davası sadece keşideci ve kabul eden muhatap aleyhine açılabilir (WG. 89).

⁹⁵ Sebepsiz zenginleşme davasının “kambiyo ilişkisinde asıl borçlu durumundaki kişilere” karşı açılabileceği yönünde, bkz. **Tekil**, s.88.

⁹⁶ Ticarethanenin bir “kişi” olmadığı hususu göz önünde bulundurulmalıdır. Bu noktada TK. 644’ün, sebepsiz zenginleşme davasının “ticarethaneye karşı dahi açılabileceği” yönündeki ifadesi başarılı değildir. Keşideci, poliçeyi bir ticarethane hesabına çekmiş olduğu taktirde, şartlar oluştuğu taktirde, sebepsiz zenginleşme davası bu ticarethaneye karşı değil, ilgili keşideciye karşı açılacaktır.

⁹⁷ **Karayalçın**, s.341; **Şimşek**, s.360; **Özkan**, s.526. Keşidecinin muhatap nezdinde tesis etmiş olduğu bir karşılığın bulunup bulunmadığı veya karşılık üzerinde kimin hak sahibi olduğunun “şüpheli” olduğu durumlarda sebepsiz zenginleşme davasının hem keşideci, hem de muhatap aleyhine açılabileceği yönünde, bkz. **Domanıç**, s.356; **Karayalçın**, s.341 dn.24. Yazar, poliçeyi, bedelini almak suretiyle lehtara teslim etmesi halinde sebepsiz zenginleşme karinesinin keşideciye yönelik olduğunu, bu kimsenin, “bedeli almasına rağmen zenginleşmediğini” ispat edemediği taktirde diğer kimselere karşı açılan davanın reddedilmesi gerektiğini ifade etmektedir. Sebepsiz zenginleşme davasının birden fazla kişiye karşı birlikte açılmasının muhatap nezdinde tesis edilen ve tartışmasız olan karşılığın “kısmi” olması halinde de söz konusu olacağı, bu halde poliçede yazılı meblağ kadar zarara uğrayan hâmilin, nezdindeki karşılık kadar muhataba, geriye kalan kısım için ise keşideciye başvurma imkanına sahip olduğu yönünde, bkz. **Karayalçın**, s.341-342. Aynı yönde, **Tekil**, s.89. Yazar, “karşılık”, davalı olabilecek kimselerin hangisinde ise sebepsiz zenginleşme talebinin o kimseye yöneltilmesi gerektiğini kabul etmektedir. Muhatap nezdinde karşılığın bulunduğu durumlarda hâmilin muhataba karşı sebepsiz zenginleşme talebini değil karşılığın devri talebini kullanabileceğine ilişkin doktrin ve İsviçre Federal Mahkemesi görüşleri için bkz. **Poroy/Tekinalp**, s.274 dn.279 (14.Bası).

⁹⁸ **Şimşek**, s.355; **Özkan**, s.526.

“araya girerek kabul eden”¹⁰⁰ kimseler ile “poliçeden doğan borcu sona ermiş olan cirantalar” aleyhine de açılmaz (TK. 644/III).

Klasik Doktrine göre, müracaat hakkınının, zamanaşımının gerçekleşmesi veya hakkın düşmesine bağlı olarak hâmil tarafından kullanamaması halinde, keşidecinin malvarlığında, senet karşılığında lehdardan aldığı bedel kadar bir artma gerçekleşecektir; yani, keşideci bedeli almış, fakat karşılığını vermemiştir. Aynı şekilde, muhataba poliçe için verdiğiinden daha fazlasını elde eden keşideci zenginleşmiş olacaktır. Lehtardan senet bedelini alan ve bunu iade yükümlülüğü olmayan keşidecinin, muhatap nezdinde tam veya yeterli bir karşılık tesis etmemiş olması veya tesis ettiği karşılığı geri alması bu niteliktedir¹⁰¹. Hamilin talep hakkının, keşideciye ait karşılığın muhatap nezdinde hazır bulunduğu sırada düşmesi veya zamanaşımına uğramış olması halinde ise zenginleşen muhatap olacaktır.

Yeni Doktrin ise, keşidecinin sebepsiz zenginleşmesini, *aldığı bedelin, tesis ettiği karşılığı aşan miktarı* şeklinde tanımlamanın hatalı olduğuna işaret ederek, poliçenin devrinden bir kazanç sağlayan kimsenin bu hakkının sebepsiz zenginleşme talebi ile yok edilemeyeceğini, sebepsiz zenginleşmenin tespiti için bu kimselerin sarf ettikleri miktarların değil, illiyet ilişkisine göre sahip olabilecekleri miktarlara bakılması gerektiğini kabul etmektedir¹⁰². Çünkü, keşideci, örneğin senedi hibe olarak verdiği takdirde, karşılığında bir bedel almadığı için zenginleşmiş olmamaktadır. Ancak, bedelin keşideciye geri gelmesi, bunun muhataba tamamen veya kısmen karşılık olarak aktarılması mümkün olduğu için, müracaat imkânının kaybedilmesi halinde sebepsiz zenginleşmenin varlığını kabul etmek için yeterli bir kriter değildir¹⁰³. Kabul eden muhatap, keşideciden elde ettiği karşılığı iade etmek zorunda olmadığı takdirde zenginleşmiş olur. Ancak bu kimse, temel ilişkiye göre sorumlu olduğu takdirde zenginleşme söz konusu

⁹⁹ Öztan, s.908; Poroy/Tekinalp, s.223 n.388; Özkan, s.525.

¹⁰⁰ Stranz, 89/6 s.424; Tekil, s.88; Baumbach/Hefermehl, 89/3 s.411; Kınacıoğlu, s.230. Bu kimselerin sorumluluğunun sadece poliçe ilişkisi çerçevesinde olduğu ve hâmilin poliçeye dayalı hakkını talep etme imkanını kaybettiği ana kadar devam edeceği yönünde, bkz. Bauer, 1052/8 s.2082.

¹⁰¹ Stranz, 89/11 s.426; Hueck, s.85; Rehfeldt/Zöllner, s.101; Geßler, 89/6; Karayalçın, s.332; Domanic, s.357.

¹⁰² Canaris, s.40-41; Kemmann, s.1034; Baumbach/Hefermehl, 89/7 s.415; Bülow, WM 1990, s.2102; Poroy/Tekinalp, s.224 n.388.

¹⁰³ Baumbach/Hefermehl, 89/7 s.416.

olmaz¹⁰⁴. Temel ilişkiden doğan talep, poliçeye bağlı müracaat taleplerinden önce zamanaşımına uğramış olduğu takdirde, muhatap, müracaat hakkının zamanaşımına uğradığı tarihten itibaren, temel ilişkiden kaynaklanan talepleri oranında sebepsiz zenginleşmiş olur¹⁰⁵.

Keşideci veya muhatapın zenginleşmesi sorunu çeşitli ihtimallere göre şu şekilde tasnif edilebilir:

a) İfa yerine kabul. Poliçenin ifa yerine kabul edilmesi halinde muhataba karşı temel ilişkiye dayanan taleplerin kullanılma ihtimali kalmadığından ve bu kimse temel ilişkideki borcundan kurtulmuş olacağından muhatap zenginleşmiş olacaktır. BK. 114/II gereği, mevcut bir borç için kambiyo taahhüdünde bulunmak, kural olarak, yenileme sonucunu doğurmamaktadır. Muhatap kabul ile birlikte kambiyo taahhüdü altına girmiş olmaktadır. Poliçe ifa yerine kabul edildiği takdirde, temel ilişkiye dayanan borç sona ermektedir. Bu durumda, muhatap, kabulüne mukabil gerekli karşılığı elde etmiş; lehtardan bir bedel almasına rağmen, muhataptaki alacağını kaybettiği için keşidecinin zenginleşme ihtimali ortadan kalkmış ve muhatap zenginleşmiş olacaktır¹⁰⁶. Bu halde kabul eden, hem poliçe nedeniyle kambiyo hukuku, hem de karşılık işleminden dolayı maddi hukuk bakımından ödemekle yükümlü hale gelmiş olur¹⁰⁷. Muhatap, poliçeyi ifa yerine kabul ettiği için, temel ilişki bakımından poliçeyi ödemesi gereken en son kişi olarak, talebin düşmesi veya zamanaşımına uğraması halinde zenginleşmiş olacaktır¹⁰⁸. Keşidecinin lehtar olarak kendisini gösterdiği ve muhatap tarafından ifa yerine kabul edilen bir poliçede; keşideciye karşı temel ilişkiden kaynaklanan talep hakkı sona eren ve üstlendiği poliçe yükümlülüğü sona ermeyen muhatap sebepsiz zenginleşmiş olmaktadır.

b) İfa uğruna kabul. Mevcut bir borç için ifa uğruna yapılan kabulde, hakkın düşmesi veya zamanaşımı üzerine, temel ilişkideki borcu devam etmekte olan muhatap nezdinde bir zenginleşme olmayacak, bilakis keşideci zenginleşecektir (*Fark Doktrini*)¹⁰⁹.

c) Hatır için kabul. Keşideci tarafından düzenlenen poliçe muhatap tarafından hatır için kabul edildiği takdirde, senedin zamanaşımına uğraması

¹⁰⁴ BGH WM 1956 s.188 (Baumbach/Hefermehl, 89/6 s.415); Kınacıoğlu, s.234.

¹⁰⁵ OLG Düsseldorf WM 1975 s.1019, Liesecke, WM 1972, s.1222 (Öztan, s.920, dn.86).

¹⁰⁶ Öztan, s.921; Baumbach/Hefermehl, 89/9 s.417; Tekil, s.89; Kınacıoğlu, s.234.

¹⁰⁷ Canaris, s.41; Hueck/Canaris, s.158; Tekil, s.89.

¹⁰⁸ Öztan, s.922; Richardi, s.270.

¹⁰⁹ Karş. Poroy/Tekinalp, s.225 n.388 (2); Baumbach/Hefermehl, 89/10 s.417; ayrıntılı teorik tahlil için bkz. Öztan s.922-924.

veya müracaat hakkının düşmesi halinde, vadede muhatap nezdinde bir karşılık tesis etmeyen keşideci zenginleşecektir. Çünkü, maddi hukuka göre senedi en son ödeyecek olan kimse odur¹¹⁰. Bu halde, kabul eden muhatap herhangi bir karşılık almamış, keşideci de muhatap yanında karşılık tesis etme borcundan kurtulmuş olmaktadır.

d) Hibe olarak kabul. Muhatabın kabulünü hibe olarak elde ettiği ve poliçeyi bir bedel almak suretiyle devrettiği takdirde, zenginleşen kimse keşideci olacaktır. Zira, bu durumda keşideci tarafından tesis edilmiş karşılık bulunmamaktadır (*Fark Doktrini*). “Karşılık” yerine, “maddi hukuka göre en son ödeme yükümü” kriter olarak alındığı takdirde temel borç ilişkisine göre poliçeyi en son ödemek zorunda olduğundan, zenginleşen kimse kabul eden muhatap olacaktır (*Yeni Doktrin*)¹¹¹.

e) Ödemekten âciz olan muhatabın kabulü. Keşideci tarafından lehtara verilen poliçe, ödeme aczi içinde olan bir muhatap tarafından kabul edilmişse, hâkim görüşüne göre, müracaat hakkının düşmesi halinde, senedin verilmesine karşılık bir bedel elde etmiş olduğu takdirde keşideci zenginleşmiş olacaktır¹¹².

f) Kabul edilmemiş poliçe. Muhatap tarafından kabul edilmemiş olan poliçede zenginleşmenin belirlenmesi bakımından, muhatap ile keşideci arasındaki hukuki ilişki önem taşımamaktadır. Müracaat hakkının kullanılamaması halinde ve bedeli kendinde alıkoymak imkânına sahip olduğu takdirde keşideci zenginleşmiş olacaktır¹¹³. Çünkü, bu durumda onun, mevcut ise, temel ilişkideki alacak talebini muhataba yöneltme imkânı vardır. Keşidecinin, kabul edilmemiş bir senedi hatır için vermesi halinde, son ödeme yükümlüsü ve sebepsiz zenginleşen, senedi bir karşılık alarak elinden çıkaran lehtar olur¹¹⁴. Kendisi tarafından kabule arzı yasaklanan bir poliçede eğer bedel almışsa, keşideci sebepsiz zenginleşmiş olur.

¹¹⁰ Hueck/Canaris, s.159; Öztan, s.925; Poroy/Tekinalp, s.225 n.388; Bülow, 89/8 s.363; Zöllner, s.141; Baumbach/Hefermehl, 89/16 s.419; Canaris, s.43; Kınacıoğlu, s.232.

¹¹¹ Düsseldorf BB 1998 s.1078 (Baumbach/Hefermehl, 89/6 s.415), ayrıca bkz. aynı yazarlar, 89/15 s.420; Hueck/Canaris, s.160; Zöllner, s.141; Bülow, 89/8 s.363; Canaris, s.44.

¹¹² Baumbach/Hefermehl, 89/18 s.419; Tekil, s.90. Yazar, kabul edene karşı müracaat hakkı devam ediyor olsa bile hâmilin keşideciye karşı TK. 644'e dayanan sebepsiz zenginleşme talebinin doğabileceğini, ancak bunun, kabul eden muhatabın ödeme gücü olmaması ve keşideci nezdinde gerçekten bir sebepsiz zenginleşmenin bulunması halinde mümkün olacağını ifade etmektedir.

¹¹³ Baumbach/Hefermehl, 89/17 s.419; Poroy/Tekinalp, s.225 n.388.

¹¹⁴ Canaris, s.43; farklı görüş, Baumbach/Hefermehl, 89/17 s.419.

g) **Üçüncü şahıs hesabına çekilen poliçe.** Bu durumda, poliçenin kabul edilmiş olması varsayımında kabul eden muhatap zenginleşmiş olur. Kabulün gerçekleşmediği hallerde ise sebepsiz zenginleşen kişi, hesabına poliçe çekilmiş olan kimsedir¹¹⁵.

h) **İkametgahlı poliçe.** Poliçe talebinin zamanaşımına uğraması veya hakkın düşmesi sonucu, ikametgahlı poliçeyi ödemek üzere gösterilen kişi (poliçede gösterilen ve muhatabın ikametgahından farklı olan ödeme yerinde ödeyecek olan kimse) sebepsiz zenginleşmiş olur. Böyle bir kimsenin gösterilmemiş olması halinde ise, poliçeyi, burada gösterilen ikinci ikametgahta ödeyecek olan kabul eden muhatabın zenginleştiği sonucu ortaya ortaya çıkmaktadır¹¹⁶.

Poliçenin kabul edilmemesi halinde muhatabın borçlu sıfatı da oluşmayacağından, hâmilin kabul etmeyen muhataba karşı sebepsiz zenginleşme talebi düşünülemez¹¹⁷. Bu durumda muhatap, hâmile karşı üçüncü kişi durumunda olduğundan sebepsiz zenginleşme talebi ona karşı kullanılamaz. Talep, keşideciye yöneltilebilir¹¹⁸. Çünkü sebepsiz zenginleşme talebinin temelinde, hâmile ait ve düştüğü veya zamanaşımına uğradığı anda davalıya karşı ileri sürülebilecek nitelikte, geçerli bir poliçe alacağının bulunması gerekmektedir. OR. 1052 (TK. 644), davalı olarak keşideciden başka kabul eden muhatap (*Annehmer*) (OR. 1052/1, TK. 644/I) ve muhatap (*Bezogene*) (OR. 1052/II, TK. 644/II) kavramlarına birlikte yer vermektedir. Oysa, bu

¹¹⁵ Poroy/Tekinalp, s.225 n.388 (7).

¹¹⁶ Poroy/Tekinalp, s.225 n.388 (6).

¹¹⁷ Farklı görüş, Kınacıoğlu, s.234; Karayalçın, s.340. Yazar, davalılar arasında kabul edenden başka "muhatabı" da saymakta, ancak davanın kim sebepsiz iktisapta bulunmuş ise ona karşı açılacağını, keşideci tarafından nezdinde karşılık bulundurulması halinde "muhatap" aleyhine de dava açılacağını, karşılığın olmadığı hallerde ise talebin keşideciye yöneleceğini dile getirmektedir, s.341. Kanaatimizce, poliçe ilişkisi içerisinde yer almadığı sürece muhataba karşı sebepsiz zenginleşme talebi yapılamaz. Keşideci tarafından kendi nezdinde karşılık tesis edilmiş olsa bile, poliçeyi kabul etmek suretiyle hâmilin de yer aldığı kambiyo ilişkisinde bir yükümlülük üstlenmediği taktirde, hâmilin poliçe talebi niteliğindeki sebepsiz zenginleşme hükmüne dayanarak muhataba başvurması anlamsızdır. Böyle bir durumda hâmilin şartları bulunduğu taktirde, ya karşılığın devri hükümlerine dayanması veya sebepsiz zenginleşme talebi ile keşideciye yönelmesi gerekir. Karş. Özkan, s.526. Bununla birlikte yazar, çekte muhataba karşı sebepsiz zenginleşme davası açılmamasını açıklarken, bankanın çeki kabul edemeyeceği gerekçesini dile getirmekte ve kabul ile davalı sıfatı arasındaki bağlantıyı göstermektedir, aynı yönde, Şimşek, s.355. Karşılığın muhataba devredildiği, muhatabın poliçeyi kabul ettiği ve hâmilin sebepsiz zenginleşme talebi şartlarının olduğu bir durumda, hâmilin sebepsiz zenginleşme hükümlerine değil, poliçe dışı yollarla karşılığın devrine istinaden talepte bulunabileceği yönünde, bkz. Poroy/Tekinalp, s.274 n.271 ve dn.279'da anılanlar (14.Bası).

¹¹⁸ Poroy/Tekinalp, s.225 n.388.

kimsenin sebepsiz zenginleşme davasına maruz kalması, sadece onun bir poliçe ilgilisi (*muhataf*) olmasından değil, ödenmesi gereken poliçe bedelini elinde tutuyor (*kabul eden*) olmasından ve ödemekle yükümlü asıl borçlu olmasından kaynaklanmaktadır. WG. 89 hükmünün, OR. 1052 ve TK. 644 hükümlerine mukabil, davalı sıfatını keşideciden başka sadece kabul eden muhatap için kullanması, poliçeden kaynaklanan talep hakkının sadece bu kimselere karşı ileri sürülebileceği düşüncesine dayanan daha isabetli bir çözüm niteliğindedir.

C. Cirantaların Sebepsiz Zenginleşmesi Sorunu

TK. 644/III ve mehaz OR. 1052/III hükümlerine göre, poliçeden doğan borcu düşmüş olan cirantaya karşı sebepsiz zenginleşme davası açılmaz¹¹⁹. Hüküm, m.644'ün diğer içeriği gibi, Türk Ticaret Kanununa 1957 yılında girmiştir. İsviçre'de ise, Eski Borçlar Kanunu m.813'de yer almamakla birlikte, 1936 yılında kanunun yeni şeklinde kabul edilmiştir¹²⁰.

Doktrin ve uygulamada hâkim olan görüş, hâmile, cirantaya yönelik olarak sebepsiz zenginleşme talebi tanınmaması gerektiği yönündedir¹²¹. Buna gerekçe olarak, TK. 644'deki sayımın sınırlı olduğu ve cirantanın, elindeki poliçeyi bir başkasına devrettiği anda, aldığı karşılığını da aynı ölçüde vermiş olduğu hususları gösterilmektedir. Ancak, hakim görüş içinde yer alan bazı yazarlar tarafından, istisna da olsa, cirantanın sebepsiz zenginleşebileceği bazı hallerin ortaya çıkabileceği dile getirilmekte ve buna ilişkin örnekler verilmekte¹²²; bunlar arasında, mevcut düzenlemelerin bu noktadan ciddi şekilde eleştirildiği de görülmektedir¹²³.

Hâkim görüş doğrultusunda *Baumbach/Hefermehl*, cirantanın poliçeyi bedel vererek alması ve yine bedel alarak devretmesi halinde sebepsiz zenginleşmenin olmayacağını, uygulamanın da genellikle bu şekilde cereyan ettiğini, cirantanın böyle bir devirde kural olarak önemli bir maddi avantaj

¹¹⁹ Düzenlemenin kaynağını Almanya'da 1866 tarihinde yapılan, Leipzig Poliçe Konferansı'na Dair Protokol teşkil etmektedir, bkz. *Hueck/Canaris*, s.157.

¹²⁰ *Tekil*, s.88 dn.22; OR. 1936 değişikliğinin yürürlüğe girme tarihi 1 Temmuz 1937'dir (BBl 1928 I 205, 1932 I 217).

¹²¹ *Guhl/Koller/Druey*, s.851; *Baumbach/Hefermehl*, 89/2 s.411 ve orada anılan RG 70 s.252; *Bülow*, 89/4 s.361; *Poroy/Tekinalp*, s.226 n.389 ve s.221 dn.249; *Öztan*, s.910; *Tekil*, s.88; *Jacobi*, s.935; *Stranz*, 89/6 s.424; *Zöllner*, s.141; *Kınacıoğlu*, s.230; *Reisoğlu*, Çek, s.298; *Özkan*, s.525, 527; TD. 24.4.1968 4479/2365 (Batider C.V S.1 s.114-115).

¹²² *Hueck/Canaris*, s.157; *Canaris*, s.39; *Tekil*, s.88; *Baumbach/Hefermehl*, 89/20 s.420; *Poroy/Tekinalp*, s.221 dn.249; *Kınacıoğlu*, s.230; *Karayalçın*, s.340-341 dn.23.

¹²³ *Canaris*, s.39.

da elde etmiş olmayacağını ifade etmektedir. Yazarlar bununla birlikte, eğer istisna olarak cirantanın bir sebepsiz zenginleşmesi söz konusu ise, mesela keşideci ona kabul edilemez bir poliçe veya bonoyu hatır için vermişse, bu durumda cirantaya karşı sebepsiz zenginleşme talebinin söz konusu olabileceğini, zira böyle bir ihtimalde keşideciye yönelik herhangi bir karşılık yükümü bulunmayan cirantanın, poliçenin zamanaşımına uğraması veya hükümden düşmesi ile sebepsiz bir şekilde zenginleşmiş olacağını kabul etmektedir. Yazarlar ayrıca, mevcut kanunun (WG. 89/II. TK. 644/III ve OR. 1052/III de aynı düzenlemeye sahiptir) bu durum için bile olsa, cirantaya karşı bir sebepsiz zenginleşme talebini kabul etmediğini dile getirerek¹²⁴, bu alandaki kanun boşluğuna dikkat çekmektedirler¹²⁵.

Tekil, cirantanın poliçeyi hatır cirosu veya inançlı ciro ile devraldığı durumlarda istisnai de olsa bu kimselerin de malvarlıklarında artış görülebileceğini, ancak buna rağmen cirantalar hakkında sebepsiz zenginleşme talebinin yapılamayacağını, zira böyle bir yorumun kanunun iradesine ters düştüğünü, aksi görüşün ancak *de lege ferenda* değerlendirilebileceği görüşünü benimsemektedir¹²⁶.

TK. 644'de sınırlı bir sayımın yer aldığını kabul eden *Poroy/Tekinalp*, cirantanın sebepsiz zenginleşmesinin çok nadir olduğunu ve nazari bir inceleme ile ortaya konulabileceğini, ancak, fidüsyer tahsil cirosu ile aldığı ve temlik cirosu ile devrettiği poliçenin zamanaşımına uğraması halinde cirantanın sebepsiz zenginleşmesinin mümkün olduğunu dile getirmektedirler¹²⁷.

Karşı görüşteki *Canaris* tarafından, keşidecinin kendisine kabul edilemez bir poliçeyi hatır için verdiği, bunun da karşılığı alınmak suretiyle devredildiği ve senet hâmilin elinde iken zamanaşımına uğradığı veya hükmünü kaybettiği hallerde cirantanın sebepsiz bir şekilde zenginleşmiş olacağı, zira böyle bir durumda onun keşideciye karşı bir karşılık yükümünün bulunmadığı, hâkim görüş tarafından bu gibi durumların nadir olduğuna yönünde yapılan savunmanın yersiz ve tutarsız olduğu, kanunun lafzına değil anlamına göre uygulanması gerektiği ve cirantaya karşı sebepsiz zenginleşme talebi yöneltmesinin kanun tarafından önlenmiş

¹²⁴ Aynı yönde, bkz. *Kınacıoğlu*, s.230.

¹²⁵ *Baumbach/Hefermehl*, 89/21 s.420.

¹²⁶ Bkz. *Tekil*, s.88 ve cirantanın sebepsiz zenginleşebileceği hallere ilişkin olarak dn.22'de anılanlar.

¹²⁷ *Poroy/Tekinalp*, s.221 dn.249. Aynı yönde, *Schettler/Büeler/Bodenstein/John/Schütz*, *Das Wechsel- und Scheckrecht aller Länder*, Köln 1957, 89/182 s.47. Benzer örnekler için bkz. *Domanic*, s.359; *Öztan*, s.910-911.

olmasının, kanun koyucunun bir hatasından kaynaklanmış olabileceği savunulmaktadır¹²⁸.

Karayalçın ise, cirantalar aleyhine sebepsiz zenginleşme davası açılmamasının geçerli bir nedeninin bulunmadığını, keşidecinin lehdara bir hatır poliçesi verdiği ve bunun da tedâvül sonucu hâmilin eline geldiği, ancak müracaat hakkının düştüğü veya zamanaşımına uğradığı bir olayda ilk ciranta olan lehdarın, müracaat hakkını kaybeden hâmil zararına sebepsiz olarak zenginleşmesinin kanun tarafından korunmuş olacağını, bu neticeyi haklı gösterecek bir gerekçenin de mevcut olmadığını dile getirmekte ve ciranta aleyhine sebepsiz zenginleşme davasının bazı ülke kanunları tarafından tanınmakta olduğunu nakletmektedir¹²⁹.

Kanaatimizce, kanunda yer alan sayım sınırlayıcı nitelikte değildir. Ciranta ile ilgili tartışmalardan başka, sebepsiz zenginleşme talebinin *kabul edene* mukabil *muhataba* yöneltilemeyeceğinin kabul edilmesi de bu görüşü desteklemektedir. Zira, sayımın sınırlayıcı olması her iki yönde de etkisini gösterecek, böyle kabul edildiği takdirde, kanun tarafından sayılan *muhatab*¹³⁰ pratik olarak mümkün olmasa bile sebepsiz zenginleşme talebine maruz kalabilecektir¹³¹. Ayrıca, cirantaya karşı sebepsiz zenginleşme talebi sorununda, "*poliçeden doğan borcu düşmüş olan ciranta*" (TK. 644/III) kavramının tahlil edilmesi ile de isabetli bir sonuç elde edilebilir. Zira bu ifadenin zıt anlamından, cirantanın sebepsiz zenginleşme ihtimalinin olabileceği sonucuna ulaşmak mümkündür. Doktrinde dile getirilen ve yukarıda işaret edilen bazı ihtimallerde, poliçeyi devretmiş olsa bile, aldığı karşılığını ödemediğinden, ciranta nezdinde sebebi olmayan bir zenginleşme meydana gelmiş olmaktadır.

VI. ZAMANAŞIMI

A. Zamanaşımı Süresi

Türk Ticaret Kanunu (TK. 644) ve mehzaz İsviçre Borçlar Kanunu (OR. 1052) sebepsiz zenginleşme davası için zamanaşımı süresi öngörmemekte-

¹²⁸ Canaris, s.39.

¹²⁹ Yazar aynı yöndeki görüşü bonolar hakkında da dile getirmektedir, bkz. s.349. İtalya, Finlandiya, Danimarka, Belçika, İsveç ve Norveç gibi bazı ülkelerde, hâmile ciranta aleyhine sebepsiz zenginleşme talebi tanınmış olduğu yönünde, *Domanic*, s.357, 359; *Poroy/Tekinalp*, s.221 n.386; *Öztaş*, s.911; *Kınacıoğlu*, s.230 dn.478; *Tekil*, s.88; *Karayalçın*, s.340-341 dn.23.

¹³⁰ TK. 644/II de, kendisine karşı dava açılabilir olan muhatabın poliçeyi kabul eden kişi olmasının gerekip gerekmediğine değinilmemektedir.

¹³¹ Karş. *Poroy/Tekinalp*, s.274 n.271 (14.Bası).

dir. Alman Polişe Kanunu ise sebepsiz zenginleşme davasının 3 yıllık bir süre içinde açılabilceğini hükme bağlamıştır (WG. 89/I Abs.2).

İsviçre Federal Mahkemesi, sebepsiz zenginleşme talebinin on yıllık¹³² genel zamanaşımı süresi içinde (OR -Schweizerische Obligationenrecht 127, BK. 125) açılabilceğini kabul etmektedir. Aynı görüşler İsviçre doktrini tarafından da paylaşılmaktadır¹³³.

Türk hukuku açısından, bu konuda bir kanun boşluğu bulunduğu genel görüş olarak kabul edilmekle birlikte, bu boşluğa uygulanacak hükümler konusunda iki farklı görüş yer almaktadır:

Yargıtay kararları ve bazı yazarlar tarafından da kabul edilen görüş, bu boşluğun sebepsiz zenginleşmeye dair genel hükümlere (BK. 66) kıyasen doldurulmasını önermektedir. Yüksek Mahkeme, poliçede sebepsiz zenginleşme talebinin, senedin zamanaşımı tarihinden başlayan ve bir yıl (BK. 66) süren bir zaman dilimi içinde yapılabileceği görüşündedir¹³⁴. Buna

¹³² Poliçede sebepsiz zenginleşmeden doğan ikincil nitelikteki talep hakkının on yılda zamanaşımına uğrayacağı yönünde bkz. BGE 53 II 119, 67 II 176 (Gauch, P./Aeppli, V./Casanova, H., Schweizerisches Obligationenrecht – Besonderer Teil (Art.184-1186). Mit Handels- und Wertpapierrecht, Rechtsprechung des Bundesgerichts, 2. Aufl., Zürich 1990, s.599).

¹³³ Meier-Hayoz/von der Crone, s.216; Guhl/Koller/Druey, s.851 (BGE 53 II 119 ve 67 II 176 sayılı kararlara atfen).

¹³⁴ 19.HD. 26.11.1999, 7038/7159. Bu karar, Poroy/Tekinalp, (s.223 n.387) tarafından nakledilmekte ve Yüksek Mahkemenin “BK’da düzenlenen sebepsiz zenginleşme ile TK’da yer alan sebepsiz zenginleşme arasında mahiyet farkı ancak amaç benzerliği bulunduğu” görüşlerini yansıtmaktadır. “BK.nun 66. maddesine göre, sebepsiz iktisapta bir yıllık zamanaşımı süresi uygulanır. Bu sebeple kambiyo senetlerinde sebepsiz zenginleşme halinde de bir yıllık zamanaşımı süresinin uygulanması, Türk Ticaret ve Borçlar Hukukunun genel düzenlemesine uygun olacaktır”, 11.HD. 27.1.1984, 5921/327 (Eriş, s.506); “Davacı bono hâmil olması nedeniyle temel ilişki dışında TTK.nun 644. maddesi uyarınca, bono borçlusuna bir yıl içinde başvurabilir. Bu başvuru süresi, bononun vade tarihinden itibaren üç yılın geçmesinden sonra başlar”, 11.HD. 17.6.1993, 4865/4363 (www.yargitay.gov.tr). “Davacının, hâmil olduğu senetlere dayanarak üç yıl içinde keşideciye müracaat etmemesi sebebiyle ancak vadeyi takip eden üç yıldan sonra sebepsiz zenginleşme hükümlerine göre ve bir yıl içinde borçluya başvurması gerekirken...”, HGK 28.3.2001, 230/310 (yayınlanmamış). “Dava konusu çekleri süresinde bankaya ibraz etmediği için TTK’nun 720. maddesi gereğince çeke dayalı müracaat hakkını kaybeden davacı hâmil davalı keşideciye karşı TTK’nun 644. maddesi gereğince sebepsiz iktisaba dayalı olarak alacak talebinde bulunabilirse de, takip tarihinde BK’nun 66. maddesinde öngörülen bir yıllık zamanaşımı süresinin gerçekleştiği anlaşıldığından... davanın zamanaşımı yönünden reddinde bir isabetsizlik bulunmadığından...”, 19.HD. 24.2.2000, 7802/1301 (yayınlanmamış). Aynı yönde, HGK. 29.6.1994 39/484 (İBA - İstanbul Barosu Bilgi Bankası Arşivi). Yargıtay Hukuk Genel Kurulu bu kararında, bonoya dayalı sebepsiz zenginleşme davasının bir yılda zamanaşımına uğradığını kabul eden alt mahkeme hükmünü başka gerekçelerde bozmuş olmakla birlikte, kararın zamanaşımı süresine

göre, sebepsiz zenginleşme talebi zamanaşımı için İsviçre Federal Mahkemesinin kabul ettiği gibi, on yıllık genel zamanaşımı kabul edilecek olursa, kambiyo senetlerine ait üç yıllık zamanaşımı süresine (TK. 661) on yıl eklendiğinde süre on üç yıla çıkmış olacak, bu da “süratli işlem gerektiren ticari ilişkilerde zamanında takip yetkisini kullanmayan kusurlu lehdar veya hâmile, genel zamanaşımı süresinden fazla bir süre tanımak ve söz konusu kimseleri böylece yersiz bir korumaya mazhar kılmak” anlamına gelecektir¹³⁵.

Karayalçın, İsviçre Federal Mahkemesi tarafından kabul edilen görüşe aynı gerekçelerle karşı çıkmaktadır. Yazara göre, aksi görüşün kabul edilmesi halinde, kabul eden muhatap hakkında karşılığın devrini keşideci en fazla on yıl içinde talep edebildiği halde hâmil, on üç yıl içinde dava açabilecektir¹³⁶.

Domanıç, Türk Ticaret Kanununda açık hüküm olmaması nedeniyle BK. 66 hükmünün uygulanmasının zorunlu olduğunu; bu nedenle poliçe ilişkisine genel hükümlerdeki bir yıllık sürenin uygulanacağını, hâmilin sebepsiz zenginleşmeyi bilmediği veya sonradan öğrendiğinden aynı hükümdeki on yıllık sürenin uygulama yeri bulmasının pek düşünülmemeyeceğini kabul etmektedir¹³⁷.

Yargıtay tarafından ileri sürülen ve yukarıda açıklanan gerekçeler *Özkan* tarafından da benimsenmektedir. Yazar, aksi yöndeki çözümün sebepsiz zenginleşme davasının düzenlenme amacına aykırı olan bazı sonuçları ortaya çıkaracağını ve BK. 66 hükmünün m.125’e nazaran poliçede sebepsiz zenginleşme davasının niteliğine daha uygun düştüğünü kabul etmektedir¹³⁸.

Türk doktrininde, sorunun, Yargıtay’ın değil, İsviçre Federal Mahkemesi’nin yaklaşımı doğrultusunda çözülmesi gerektiğini savunan yazarlar çoğunluğu oluşturmaktadır:

Poroy/Tekinalp’e göre, poliçede sebepsiz zenginleşme talebi kambiyo hukuku niteliği taşıdığından, bu talebe genel sebepsiz zenginleşme için öngörülen bir yıllık süre uygulanamaz. Talebin, TK. 1 atfı ile BK. 125’de yer alan on

ilişkin kısmını zımnen onamıştır. Ayrıca bkz. TD. 24.4.1968, 4479/2365 (Batider C.V S.1 s.114-115).

¹³⁵ 11.HD. 27.1.1984, 5921/327 (*Ertekin, E./Karataş, İ.*, Uygulamada Ticari Senetler, 2.B., Ankara 1996, s.531.

¹³⁶ *Karayalçın*, s.342.

¹³⁷ *Domanıç*, s.361.

¹³⁸ *Özkan*, s.530, 531.

yıllık süre sonunda zamanaşımına uğradığının kabul edilmesi gerekir¹³⁹. Yazarlar aynı doğrultuda, Yargıtay 11. Hukuk Dairesinin bu konuda önem taşıyan kararının “artık geçerli olmadığını” kabul etmektedir¹⁴⁰.

Öztañ, kambiyo senetlerinde sebepsiz zenginleşme davasının BK. 125’te öngörülen 10 yıllık süre sonunda zamanaşımına uğrayacağı görüşünü dile getirmekte; ayrıca, “Alman Hukuku’nda olduğu gibi, işin mahiyetine de uygun süreli bir zamanaşımının tayin” edilmesinin yerinde olacağını, “bizde de üç senelik bir zamanaşımını öngören bir fikranın maddeye ilave edilmesinin mümkün” olduğunu da kabul etmektedir¹⁴¹.

Eriş, genel hükümlerdeki sebepsiz zenginleşme davasına ilişkin şartların, zamanaşımı da dahil olmak üzere, poliçede sebepsiz zenginleşme davasına uygulama olanağı bulamayacağını, TK. 644’de, bu davanın ne zaman açılması gerektiği ve hangi zamanaşımı süresine tabi olacağı hususunda herhangi bir açıklığın olmadığı, bu maddenin öngördüğü davanın, genel nitelikteki sebepsiz zenginleşme davası ile isim benzerliğinden başka bir ilgisi olmadığına göre TK. m.1 atfıyla BK’nın sebepsiz zenginleşmeye ilişkin zamanaşımı hükümlerinin uygulanamayacağını, dolayısıyla bu durumda genel zamanaşımı hükümlerinin uygulanması gerektiğini dile getirmektedir¹⁴².

Tekil, TK. 644’ün talebe uygulanacak zamanaşımı süresini göstermediğini, bu durumda yapılacak şeyin ne olduğunu BK. 125’in gösterdiğini, BK. 66’daki talebin, bunun bir unsuru niteliğindeki öğrenme tarihinden başlamasının öngörüldüğü, bunun ise TK. 644’de yer alan talebin bünyesine uygun düşmediğini, dolayısıyla, poliçede sebepsiz zenginleşme talebine 10 yıllık zamanaşımı süresinin uygulanması gerektiğini savunmaktadır¹⁴³.

Kınacıoğlu, BK. 61-66 arasında düzenlenen ve haksız bir fiil ile mal iktisabından doğan borçlara ilişkin hükümlerin, mahiyetlerindeki farklılık

¹³⁹ *Poroy/Tekinalp*, s.223 n.387.

¹⁴⁰ Bu görüş yazarlar tarafından kitabın 14. Basısında, 11. Hukuk Dairesinin 5.7.1984 tarih ve 3061 esas, 3867 karar sayılı kararı için dile getirilmekle birlikte, kastedilen kararın aynı dairenin 27.1.1984 tarih ve esas 5921 karar 327 nolu kararı olduğu görülmektedir. İnc. *Poroy/Tekinalp*, s.222 n.387. Karar için bkz. *Eriş*, s.504 vd., karşıoy yazısı için bkz. s.506 vd. Yargıtayın aynı yöndeki kararları yerleşik bir nitelik kazanmıştır. Bu konudaki yeni kararlar için bkz. yuk. dn.134.

¹⁴¹ *Öztañ*, s.931.

¹⁴² *Eriş*, s.497 vd., s.506 dn.244 (11. Hukuk Dairesinin oy çokluğu ile aldığı 27.1.1984 tarih ve E.5921 K.327 sayılı kararında yer alan karşıoy yazısı).

¹⁴³ *Tekil*, s.91-92.

nedeniyle, kambiyo senetlerine özgü “sebepsiz zenginleşme” davasına uygulanamayacağını, bu nitelikteki taleplere genel nitelikteki BK. 125 hükmünün uygulanması gerektiğini kabul etmektedir¹⁴⁴.

Kanaatimizce, poliçede sebepsiz zenginleşme talebine ilişkin zamanaşımı süresinin BK. 125’e istinaden on yıl olarak kabul edilmesi gerekir. Çünkü, poliçeye dayanan talep hakkı TK. 642 uyarınca düştüğü veya TK. 661 uyarınca zamanaşımına uğradığı takdirde, bu hakkın hukuki niteliği de değişmiş olmaktadır. Sebepsiz zenginleşme talebi, vaktiyle geçerli olan poliçe alacağının yerine geçen, kambiyo talebi niteliğinde ve yeni bir haktır. Bu niteliğinden dolayı ve söz konusu talep TK. 661’deki zamanaşımı süresi içinde mevcut veya hakkın düştüğü anda geçerli bulunan poliçe taleplerinin devamı niteliğinde olmadığından, doktrinde veya bazı yargı kararlarında yapıldığının aksine, her iki zamanaşımı süresinin toplanması ve birlikte değerlendirilmesi söz konusu olamaz. Zira böyle bir yöntem yanlış sonuçlara götürmektedir. Talep, BK. 61 vd. da düzenlenen “haksız bir fiil ile mal iktisabından” doğmamaktadır. Dolayısıyla bu hakkın zamanaşımına uğraması BK. 66’ya istinaden bir yıllık sürenin dolmasıyla değil, hakkında açık bir düzenleme bulunmayan alacaklara ilişkin olarak kanuna konulmuş olan genel nitelikteki BK. 125’e göre on yılın tamamlanmasıyla gerçekleşecektir¹⁴⁵.

B. Zamanaşımının Başlangıcı

İsviçre ve Türk kanunlarında, poliçede sebepsiz zenginleşme talebine uygulanacak zamanaşımı süresinin başlangıcı konusunda da bir açıklık yoktur. Alman Poliçe Kanunu ise bu hususta da açık bir düzenleme yaparak, zamanaşımı süresinin “poliçeden kaynaklanan yükümlülüğün düştüğü” tarihten itibaren işleyeceğini hükme bağlamıştır (WG 89/I Abs.2)¹⁴⁶.

İsviçre Federal Mahkemesi ise, poliçeden doğan sebepsiz zenginleşme davasının açılabilmesi için sürenin, senetten doğan talep hakkının düştüğü veya

¹⁴⁴ Kınacıoğlu, s.235.

¹⁴⁵ Zamanaşımı sürelerinin hesaplanmasına ilişkin örnekler için bkz. Öztan, s.931, 932.

¹⁴⁶ Diğer iki kanuna göre daha açık bir ifadeye sahip olan Alman Poliçe Kanunu, zenginleşme sebepleri olarak “zamanaşımı” (*Verjährung*) ve “hakkın düşmesi”ni (*erlöschen*) kabul etmekle birlikte (WG. 89/I Abs.1), zamanaşımının “poliçeden kaynaklanan yükümlülüğün düştüğü tarihten başlayacağını ifade ederek (...nach dem Erlöschen der wechselseitigen Verbindlichkeit, WG. 89/I Abs.2), poliçe hakkına etkisi bakımından bu iki sebep arasında ayırım yapmıyor gözükmektedir. Eleştiri için bkz. Canaris, s.36; Hueck/Canaris, s.156. Kanunun ifadesine rağmen dava açma süresinin “hakkın düştüğü veya zamanaşımına uğradığı” tarihten itibaren başlayacağı yönünde, bkz. Örneğin, Stranz, 89/15 s.427; Bülow, 89/12 s.365; BGH 3 243 (Baumbach/Hefermehl, 89/20 s.420).

zamanaşımına uğradığı andan itibaren işlemeye başlayacağını kabul etmektedir¹⁴⁷. Aynı yöndeki çözüm tarzının genel hükümlerin ışığı altında hem doktrin¹⁴⁸ hem de Yargıtay kararlarında¹⁴⁹ benimsendiği görülmektedir.

Sebepsiz zenginleşme davası için zamanaşımı süresi;

a) Müracaat hakkının kullanılmasına dair işlemlerin yapılmaması nedeniyle bu hakkın düştüğü (TK. 642)¹⁵⁰,

b) Poliçeye özgü zamanaşımı sürelerinin dolduğu (TK. 661)¹⁵¹,

c) Bu zamanaşımı sürelerinin herhangi bir sebeple kesilmesi (TK. 662, 663/I) halinde yeniden işleyecek sürenin (TK. 663/II) sona erdiği¹⁵² veya

d) Poliçede bir defî niteliğinde olan zamanaşımı konusunun yargıda uyumsuzluk konusu olması halinde bu uyumsuzluğun hâmil aleyhine kesinleştiği¹⁵³ tarihten başlar.

Süreler hesaplanırken, bunların başladığı günler dikkate alınmaz (TK. 665).

Sebepsiz zenginleşme zamanaşımı süresinin başlama zamanına ilişkin görüşlerde, kanuna paralel olarak, poliçe hakkının hem düşmesi hem de zamanaşımına uğraması zamanı dile getirilmekle beraber, bu iki durum arasındaki önemli farka işaret edilmediği görülmektedir. Bu nokta dikkate alınmadığından, zamanaşımının on yıl olarak kabul edilmesi halinde bunun kambiyo hukuku nitelikleri ile bağdaşmayacağı dile getirilmekle beraber, bir yıllık sürenin kabul edilmesi halinde, bu sürenin bazı hallerde poliçe zamanaşımı süresi ile örtüşerek hâmilin sebepsiz zenginleşme zamanaşımı

¹⁴⁷ BGE 67 II 176 (Gauch/Aeppli/Casanova, s.599).

¹⁴⁸ Guhl/Koller/Druey, s.851; Öztan, s.931; Bauer, 1052/15 s.2084; Bydlinski, s.529-530; Tekil, s.92.

¹⁴⁹ “Bu başvuru süresi de, bononun vade tarihinden itibaren üç yılın geçmesinden sonra başlayabilir. Yani, bono 30.10.1985 vadeli olduğuna göre üç yıllık süre 30.10.1988 tarihinde sona erer ve TTK.nun 644. maddesinde öngörülen bir yıllık süre başlar”, 11.HD. 17.6.1993, 4865/4363 (www.yargitay.gov.tr); TD. 24.4.1968, 4479/2365 (Batider C.V S.1 s.114-115).

¹⁵⁰ Öztan, s.931.

¹⁵¹ Öztan, s.931.

¹⁵² “Sürenin, vadeden itibaren üç yıllık sürenin sonu itibarıyla veya zamanaşımının herhangi bir sebeple kesilmesi halinde yeniden işleyecek üç yıllık sürenin sona erme tarihinden başlayacağını ... kabulü gerekir”, 11.HD. 27.1.1984, 5921/327 (Eriş, s.506).

¹⁵³ Domaniç, s.361.

süresinden hiç yararlanamaması sonucunu doğurabileceği ihtimali değerlendirilmemektedir¹⁵⁴.

Kanunda yer alan sebepsiz zenginleşme hükümlerine başvurulabilmesi, bu imkânın hemen öncesinde, yani, hak henüz düşmeden veya zamanaşımına uğramadan, geçerli ve kullanılabilir bir poliçe talebinin bulunmasına bağlıdır. Bu itibarla, hâmilin sebepsiz zenginleşme talebi;

a) Poliçe hakkının müracaat borçlularına karşı hakkın düştüğü durumlarda (TK. 642) bu andan itibaren;

b) Hakkın korunması için kanunun aradığı müracaat şartlarının (ibraz, protesto vb.) yerine getirilmiş olması halinde, müracaat borçluları için öngörülen zamanaşımı sürelerinin geçmesini müteakip;

c) Kabul eden muhataba karşı (diğer poliçe yükümlülerinin aksine, bazı müracaat şartlarına bağlı kalmaksızın talep hakkı kullanılabileninden, TK. 642/I), TK. 661'e göre işleyecek olan poliçe zamanaşımı süresinin sonunda ortaya çıkar.

VII. YETKİLİ VE GÖREVLİ MAHKEME

Poliçeye davayı sebepsiz zenginleşme davası bir ticari dava niteliğindedir. Görevli mahkeme Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanununda yer alan görev esasları çerçevesinde belirlenir. Buna göre müddeabihin miktarına göre davanın asliye ticaret (asliye hukuk) veya sulh hukuk mahkemesinde açılması gerekir.

Yetkili mahkemenin belirlenmesi için bazı kriterlerin göz önünde bulundurulması gerekir:

Poliçe borcu *aranacak borç* niteliğinde olduğundan, senede dair işlemlerin hâmil tarafından kural olarak borçlunun ticaret yeri veya ikametgahında yapılması gerekir (TK. 667, 690/I, 730 b.19). Ancak, TK. 667'de yer alan kuralın davalar dahil bütün işlemlere ve her zaman uygulanması gereken bir hüküm olmadığı kanaatindeyiz. Zira, poliçenin borçluya ödeme maksadıyla ibraz edilmesiyle birlikte, senette yer alan

¹⁵⁴ Örneğin inc. Özkan, s.531; Karayalçın, s.342. Doktrinde bu nokta Kınacıoğlu tarafından açık olarak ifade edilmektedir. Tekil ise, farklı bir konu açısından yaklaşmakla birlikte yine bu noktaya dikkat çekmektedir. Yazar, bazı hallerde kambyo hukukundan doğan talep hakkının gerekli işlemlerin yapılmaması nedeniyle keşideciye karşı düşmüş, fakat kabul eden muhataba karşı devam ediyor olabileceğini, böyle bir durumda kambyo taahhüdüne bağlı talep hakkı (müracaat hakkı), poliçeyi kabul eden muhataba karşı ileri sürülebilecek iken, hâmilin TK. 644 anlamında zarar görmüş olamayacağını dile getirerek, kabul edene karşı müracaat hakkı devam ediyor olsa bile hâmilin keşideciye karşı TK. 644'e dayanan sebepsiz zenginleşme talebinin doğmuş olabileceğini ifade etmiş olmaktadır, bkz. s.90.

borcun hukuki niteliği değişerek götürülecek borç halini almaktadır. Bu aşamadan sonra alacaklının taleplerini elde etmesi hususunda TK. 667 belirleyici olmayacak, bilakis borçlunun alacaklıya giderek borcunu ifa etmesi gerekecektir. Bu itibarla, diğer işlemler gibi, davalar bakımından esas alınması gereken ölçü *poliçenin ödeneceği yer*¹⁵⁵ olacağından; alacağın *götürülecek borç* haline gelmesi ile birlikte meydana gelen bu *yer değiştirmeden* önceki davaların borçlunun ticaret veya ikamet yerinde, sonraki davaların ise borcun ödeme yeri haline gelen alacaklının ikametgahında açılması gerekir.

Ancak bu kural sebepsiz zenginleşme davaları bakımından geçerli değildir. Çünkü ibraza bağlı olarak beliren farklılaşma; müracaat hakkından kaynaklanan, geçerli ve ileri sürülebilir nitelikte bir poliçe alacağının varlığını gerektirir. Bu nedenle, *poliçenin ödeme yeri* kriteri, hakkın düşmesinden veya zamanaşımı süresinin geçmesinden önceki davalara uygundur. Sebepsiz zenginleşme talebi, müracaat hakkından doğan bir alacak olmayıp, müracaat hakkının doğmamasından¹⁵⁶ veya zamanaşımına uğrayarak talep edilemez hale gelmesinden çıkmaktadır; önceki poliçe hakkının devamı niteliğinde olmayıp, yeni ve farklı bir alacaktır. Bu nedenle, poliçede sebepsiz zenginleşme talebinde yetkili mahkemenin genel kurallara göre belirlenmesi gerekir (HUMK. 9). Bu yolla ulaşılan sonuç bazı hallerde *ödeme yeri* (TK. 667, borçlunun ticaret yeri veya meskeni) ile aynı olabilir. Ancak, hâmilin bu yerler farklı bile olsa *borçlunun ikametgahından* başka bir yerde dava açma yükümü olmayacaktır¹⁵⁷. Ancak, içerdiği hak düşmüş veya zamanaşımına uğramış olsa bile poliçe geçersiz hale gelmediğinden, senet üzerinde kabul edilmiş yetki kurallarının bulunması halinde buna göre hareket edilmesi de mümkündür (HUMK. 22).

SONUÇ

Poliçede sebepsiz zenginleşme talebi, hamilin poliçeye dayalı müracaat hakkı hükümlerine göre alacağına kavuşamadığı hallerde başvurabileceği, müracaat hakkını tamamlayıcı nitelikte bir talep hakkıdır. Talep, hukuki

¹⁵⁵ Öztan, s.932. Kabul ettiğimiz ve açıkladığımız gerekçeyi belirtmemle birlikte, yazar da yetkili mahkemenin poliçenin ödeneceği yer mahkemesi olduğu görüşünü benimsemektedir.

¹⁵⁶ Kanunda yer alan "*düşme*" terimi (TK. 642), bazı şartlar dahilinde elde edilebilecek olan bir hakkın ortaya çıkmaması anlamında kullanılmaktadır

¹⁵⁷ Sebepsiz zenginleşme borcunda ifa yerinin, poliçenin ödeme yeri değil, borçlunun ikametgahının bulunduğu yer olduğu yönünde, bkz. *Baumbach/Hefermehl*, 89/20 s.420.

nitelik ve şartları bakımından genel hükümlerde yer alan sebepsiz zenginleşme talebinden önemli farklar içermektedir.

Talebe ilişkin olarak TK. 644'de yer alan düzenleme, kaynak İsviçre Borçlar Kanunu ile Alman Polİçe Kanunundaki ilgili hükümlerden bazı noktalarda ayrılmaktadır. Hamilin kendilerine karşı dava açabileceği kimseler ve zamanaşımı süresi gibi hallere ilişkin olarak her üç sistem arasında farklar görölmektedir. Bu çalışmada, her üç hukuk sistemi, mevzuat, doktrin ve uygulama açısından karşılaştırmalı olarak incelenmiştir.

Türk hukuku açısından, TK. 644 hükmünün yeniden gözden geçirilmesinde yararlar bulunmaktadır. Bu noktada; davaya kimlerin taraf olabileceği hususu netleştirilerek, zamanaşımı konusundaki belirsizliğin giderilmesi, ayrıca, TK 690'da muhtemelen bir hata eseri olarak TK 644'e atıf yapılması nedeniyle oluşan boşluğun doldurulması önerilebilir.